

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Katarina Lapajne

**Guantánamo: vojaški zapor ali mučilnica?
Študija primera: Murat Kurnaz**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ana Katarina Lapajne

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj
Somentor: asist. dr. Klemen Grošelj

**Guantánamo: vojaški zapor ali mučilnica?
Študija primera: Murat Kurnaz**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*“Torture is an atrocious violation of human dignity.
It dehumanizes both the victim and the perpetrator.
The pain and terror deliberately inflicted by one human
Being upon another leave permanent scars:
spines twisted by beatings,
skulls dented by rifle butts, recurring nightmares
that keep the victims in constant fear.
Freedom from torture is a fundamental human right
that must be protected under all circumstances.”*

Kofi Annan (Benedek 2003, 47)

Zahvala

Posebna zahvala gre obema mentorjema doc. dr. Iztoku Prezlju in asist. dr. Klemenu Grošlju za njuno strokovno pomoč in vodenje pri izdelavi diplomskega dela.

GUANTÁNAMO: VOJAŠKI ZAPOR ALI MUČILNICA?

Študija primera: Murat Kurnaz

T.i. vojaški zapor Guantánamo Bay na Kubi so odprli 11. januarja leta 2002. Namenjen je zaprtju domnevnih teroristov. Do junija 2009 je bilo v Guantánamu zaprtih 779 ujetnikov. 83 % vseh ujetnikov je bilo po krivem zaprtih pod statusom nezakonitih borcev. Ameriška administracija jim je namreč z dodelitvijo statusa nezakonitega borca odrekla pravice določene z Ženevskimi konvencijami. Med zaprtimi v Guantánamu je bil tudi turški državljan, rojen v Nemčiji, Murat Kurnaz, ki je bil v Guantánamu zaprt pet let, ne da bi ga česa obtožili ali mu sodili. Je eden izmed številnih primerov, ki pričajo o hudem kršenju človekovih pravic v Guantánamu. Izpuščeni ujetniki opozarjajo predvsem na kršitev pravice o prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja. Prepoved mučenja in sorodnega ravnanja spada med absolutne človekove pravice. Omejevanje te pravice ne opravičuje niti vojna proti terorizmu, na katero se je sklicevala administracija bivšega ameriškega predsednika Busha. Nobenega dvoma ni, da je Amerika z odprtjem t.i. vojaškega zapora ubrala napačno pot v boju proti terorizmu.

Ključne besede: Guantánamo, prepoved mučenja, ameriška administracija, terorizem.

GUANTÁNAMO: A WAR PRISON OR A TORTURE HOUSE?

A case study: Murat Kurnaz

The so called war prison Guantánamo Bay prison on Cuba was opened on 11 January 2002. It was designed to imprison supposed terrorists. 779 prisoners were held closed in Guantánamo up to June 2009. 83% of prisoners were unjustly condemned under the status of illegal combatants that was given to them by the American administration and were as such resigned the rights accorded by the Geneva conventions. Among the Guantánamo prisoners was also a Turkish citizen, Murat Kurnaz, born in Germany, who was held prisoner for five years without being accused of anything or put to trial. He represents one of many cases that testify of a severe violation of human rights in Guantánamo. Released prisoners point out mainly the violation of the right to be free from torture and ill treatment. The right to be free from torture and ill treatment is one of the fundamental human rights. A restriction of this right is not acceptable even in the view of the War on Terror that was presented as a reason of the former American president George Bush's administration. There is no doubt that America chose the wrong path in fighting terrorism when she chose to open the so called war prison.

Key words: Guantánamo, the right to be free from torture, American administration, terrorism.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	7
1 UVOD.....	8
1.1 METODOLOŠKI IN HIPOTETIČNI OKVIR.....	9
1.1.1 Metode dela	9
1.1.2 Struktura diplomskega dela.....	10
1.1.3 Raziskovalno vprašanje	10
1.1.4 Cilj proučevanja	10
2 MEDNARODNO PRAVNA PREPOVED MUČENJA.....	11
2.1 ZGODOVINSKI PREGLED PREPOVEDI MUČENJA IN SORODNEGA RAVNANJA.....	11
2.2 PREPOVED MUČENJA IN SORODNEGA RAVNANJA V SODOBNIH MEDNARODNIH DOKUMENTIH.....	12
2.2.1 <i>Univerzalni splošni dokumenti</i>	12
2.2.2 <i>Univerzalni specialni dokumenti</i>	13
2.2.3 <i>Dokumenti regionalnega dometa v Evropi</i>	15
2.2.4 <i>Dokumenti regionalnega dometa zunaj Evrope</i>	15
2.3 VSEBINA MEDNARODNIH AKTOV, KI PREPOVEDUJEJO MUČENJE	16
2.4 DEFINICIJA MUČENJA	16
2.5 METODE MUČENJA	17
3 OZADJE GUANTÁNAMA NA KUBI.....	18
3.1 ZGODOVINA IN PRAVNI STATUS GUANTÁNAMA.....	18
3.2 GUANTÁNAMO KOT BEGUNSKO TABORIŠČE	19
5 PRIMER: MURAT KURNAZ	21
5.1 ŽIVLJENJE PRED GUANTÁNAMOM	21
5.2 KANDAHAR, AFGANISTAN	22
5.3 GUANTÁNAMO BAY, CAMP X-RAY	23
5.4 GUANTÁNAMO BAY, CAMP DELTA	26
5.5 GUANTÁNAMO BAY, CAMP ECHO.....	28
5.6 GUANTÁNAMO BAY, CAMP 4.....	28
6 GUANTÁNAMO: PRAVNA ČRNA LUKNJA	28
7 DELO KONGRESA NA PODROČJU GUANTÁNAMA.....	32
8 MUČENJE IN SORODNA RAVNANJA V GUANTÁNAMU	33
8.1 OBISKI MEDNARODNEGA ODBORA RDEČEGA KRIŽA	34
8.2 REŽIM GENERAL MAJORJA GEOFRREYA MILLERJA.....	36
8.3 MUČENJE V GUANTÁNAMU IN PENTAGON	38

9	SKLEP	42
10	LITERATURA.....	45

KAZALO SLIK

Slika 5.1: Pot v Guantánamo	24
Slika 5.2: Ujetniki čakajo, da jih namestijo v kletke. Je ena izmed prvih slik Guantánama, ki je prišla v medije.	26

SEZNAM KRATIC

CIA – *Central Intelligence Agency* – Centralno obveščevalna agencija

ERF – *Extreme Reaction Force* – Enota za takojšnje ukrepanje

IRF – *Immediate Reaction Force* – Enota za takojšnje ukrepanje

MORK – Mednarodni odbor Rdečega križa

MRE – *meal, ready-to-eat* – obrok pripravljene hrane v ameriški vojski

WTC – *World Trade Center* – Svetovni trgovinski center

OZN – Organizacija Združenih narodov

SERE – *Survival, Evasion, Resistance, and Escape* – vojaški program, namenjen za urjenje vojakov pri zoperstavljanju ekstremnim oblikam zaslišanj

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

V diplomski nalogi želim predstaviti zgodbo turškega državljana, rojenega v Nemčiji, Murata Kurnaza, bivšega ujetnika, ki je bil v Guantánamu zaprt 5 let, ne da bi ga česa obtožili ali mu sodili. Skozi njegovo zgodbo bom opozorila na hude kršitve človekovih pravic v t. i. vojaškem zaporu v Guantánamu, zaporu namenjenem za zaprtje domnevnih teroristov. T. i. vojaški zapor Guantánamo Bay na Kubi so za prvih 20 domnevnih teroristov odprli 11. januarja leta 2002. Večino so pripeljali iz Kandaharja, zadnjo postajo pred Guantánamom, po 27-urnem letom.

V mesecih, ki so sledili, so ZDA tja pripeljale še na stotine drugih ujetnikov, in sicer ne samo tistih, ki so jih zajeli na bojiščih v Afganistanu, temveč tudi tiste, ki so prišli pod njihovo oblast drugje, v Bosni in Hercegovini, Pakistanu. V prvih mesecih leta 2004 je bilo zaprtih približno 650 ujetnikov, državljanov več kot 40 različnih držav. (Zagorac 2004a)

Do junija leta 2009 je bilo v Guantánamu zaprtih 779 ujetnikov. 550 ujetnikov je bilo do maja leta 2009 že izpuščenih. Približno 60 jih je oproščenih vseh obtožb, še vedno pa čakajo na izpustitev. 83 % vseh ujetnikov je bilo po nedolžnem zaprtih pod statusom nezakonitih borcev. V Guantánamu je umrlo 6 ujetnikov, štirje so domnevno storili samomor. (Stafford Smith 2007)

Ameriška administracija jim je dodelila status nezakonitega borca ter jim odrekla pravice, določene z Ženevskimi konvencijami, predvsem Tretjo ženevsko konvencijo o ravnanju z vojnimi ujetniki. Ker naj bi bil po njihovem Guantánamo izven ameriške jurisdikcije, jim je bila odvzeta tudi pravica do sodne kontrole odvzema njihove prostosti. To pa je po Steynovih¹ besedah Guantánamo postavilo v *pravno črno luknjo*. Odvetniki ameriške vlade, v času predsednikovanja Georga Busha ml., so iskali opravičila za mučenje in omilitev prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja, češ da od ujetnikov ne dobijo dovolj informacij, ker so predpisane zasliševalske tehnike preblage.

Kmalu po izpustitvi prvih ujetnikov iz Guantánamo Baya so na plano prišle tudi prve izpovedi o mučenju in ponižujočemu ravnanju. Tudi prve slike iz Campa X-Ray kažejo na dejstvo, da z ujetniki v Guantánamu ne ravnajo humano. *“Guantánamo ni zapor. Zgrajen je za mučenje*

¹ Johan Steyn, britanski pravnik, član britanskega vrhovnega sodišča.

ljudi. To je mesto brez pravil,” je večkrat poudaril Murat Kurnaz na okrogli mizi, ki jo je novembra leta 2008 v Ljubljani organiziral Amnesty International Slovenije. *“Vojna proti terorizmu, ki sem jo jaz videl, je bilo pridržanje 105-letnega starca in 9-letnega otroka,”* je na okrogli mizi sklenil svojo zgodbo Murat Kurnaz. (M.N. 2008, 13)

1.1 METODOLOŠKI IN HIPOTETIČNI OKVIR

Najprej bom predstavila metodološki okvir naloge, ki zajema metode, ki jih bom uporabljala pri izdelavi diplomske naloge in samo strukturo diplomske naloge ter cilj proučevanja. Po metodološkem okviru pa si bom zastavila dve raziskovalni vprašanji, na katerem nameravam graditi diplomsko nalogo.

1.1.1 Metode dela

Za izdelavo diplomskega dela bom najprej uporabila metodo zbiranja virov, relevantnih za tematiko, ki jo bom proučevala. Pri oblikovanju temeljne zgradbe diplomskega dela bom uporabila deskriptivno metodo, s katero bom opisala osnovne značilnosti predmeta analize. Analizirala bom vsebino relevantnih primarnih in sekundarnih virov. Ključen vir mi bo predstavljala knjiga, ki jo je napisal sam Murat Kurnaz. Pri tem moramo vzeti v obzir, da gre pri tej knjigi za subjektivno izpoved posameznika, ki je bil ujetnik v Guanánamu. Zavedam se, da ključnemu viru moje diplomske naloge manjka objektivnosti, vendar je zaradi narave tematike, ki jo bom obravnavala, dostopnost do objektivnejših virov otežena, saj so le-ti v večini primerov strogo zaupne narave. Tako se lahko opiram le na subjektivne zgodbe, kot je Kurnazova, in analize raziskovalnih novinarjev, ki so bili v stiku z izpuščenimi ujetniki, predstavniki mednarodnih humanitarnih organizacij ter upravitelji t. i. vojaškega zapora v Guantánamu. Zato mi bodo poleg Kurnazovega dela v veliko pomoč tudi dela nekaterih drugih avtorjev, ki so se v dogajanje v Guantánamu temeljito poglobili in o tem napisali obsežna dela. Za podporo Muratovi zgodbi mi bodo kot vir služila tudi pričanja drugih ujetnikov za različne medije. Ključni viri bodo tudi poročila nevladnih organizacij, ki delujejo na področju spoštovanja človekovih pravic (Human Rights Watch, Amnesty International), in sprejeti dokumenti ameriškega kongresa in administracije, ki zadevajo ameriško vojaško oporišče na Kubi. Začetno sliko o tem, kaj se je in se še dogaja v Guantánamu, pa si bom pridobila z ogledom filma *Pot v Guantanamo* ter drugih dostopnih avdio-vizualnih gradiv, ki so dostopna na spletu.

1.1.2 Struktura diplomskega dela

V prvem delu diplomskega dela bom predstavila teoretični okvir mednarodnopravne prepovedi mučenja. Od kje izvira, kaj pomeni in kateri pomembni pravni viri jo vsebujejo. Sledila bo kratka predstavitev zgodovine vojaškega oporišča Guantánama Bay na Kubi in čemu je služilo v preteklosti. V tem delu diplomske naloge bom predstavila tudi problem izrednih izročitev, ki neposredno zadevajo problem Guantánama in mučenja. Osrednji del naloge bo zgodba Murata Kurnaza in njegovo pričevanje o krutem ravnanju v Afganistanu ter nato še v Guantánamu na Kubi. Zgodbi Murata Kurnaza bo sledila zgodba z drugega zornega kota; o politiki ameriške administracije, o kršenju prepovedi mučenja s strani ameriške administracije in o poskusih izoginitve odgovornosti za nehumano ravnanje z ujetniki v Guantánamu. V zaključnem delu naloge bom glede na odkrita dejstva odgovorila na zastavljeni dve raziskovalni vprašanji in podala svoje mnenje ter probleme, ki jih vidim v prihodnosti Guantánama.

1.1.3 Raziskovalno vprašanje

Z diplomsko nalogo bom iskala odgovor na dve raziskovalni vprašanji. Prvo raziskovalno vprašanje je:

Ali sodobno mednarodno humanitarno vojno pravo primerno ščiti vse kategorije udeležencev v oboroženih spopadih?

Drugo raziskovalno vprašanje moje diplomske naloge pa je:

Ali je primer Murata Kurnaza pokazatelj hudih kršitev prava človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava v vojaškem zaporu Guantánamo na Kubi?

1.1.4 Cilj proučevanja

Cilj mojega proučevanja v tej diplomski nalogi je predstaviti obstoječi pravni red na humanitarnem področju. Predstaviti želim podrobno analizo prepovedi mučenja v mednarodnem humanitarnem pravu in njeno (ne)spoštovanje v primeru Guantánama. V diplomski nalogi, ki sledi, želim podrobneje predstaviti evolucijo mednarodnopravne prepovedi mučenja ter skozi primer t.i. vojaškega zapora v Guantánamu na Kubi opozoriti, na morebitno zastarelost trenutnega mednarodnega humanitarnega prava ter na potrebo po osvežitvi in prilagoditvi novim razmeram na bojiščih, predvsem kar zadeva kategorijo zaščitenih oseb.

2 MEDNARODNO PRAVNA PREPOVED MUČENJA

Poglavje, ki sledi, predstavlja teoretični okvir moje diplomske naloge. Predstavljena bo zgodovina prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja, in sicer od kje prepoved mučenja izvira. Sledil bo pregled prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja v sodobnih mednarodnih dokumentih, ki so hierarhično postavljeni v podskupine, ter vsebina aktov, ki prepovedujejo mučenje, vključno z definicijo mučenja ter metodami mučenja.

2.1 ZGODOVINSKI PREGLED PREPOVEDI MUČENJA IN SORODNEGA RAVNANJA

Prepoved mučenja in sorodnih ravnanj, med katera sodijo okrutno, nečloveško in ponižujoče ravnanje ter kaznovanje kot ena najbolj klasičnih norm sodobnega mednarodnega kazenskega prava, se je razvila iz pravil o vodenju vojskovanja, torej prizadevanj za humaniziranje vojne. Prvo znano besedilo, ki ga z današnjega zornega kota že lahko razlagamo kot pravno prepoved mučenja ali vsaj podobnega ravnanja, je spis kitajskega avtorja Sun Tzuja iz 4. stoletja pr. n. št.: z naslovom »O umetnosti vojne«. V njem avtor pravi, da je treba v vojni »prizanesti ranjenim in ostarelim«. Prepoved mučenja in nekaterih sorodnih ravnanj se je kot pravno pravilo mednarodnega javnega prava v današnjem razumevanju te pravne veje razvila iz običajnopravne prepovedi nečloveškega ravnanja z vojnimi ujetniki. Odraz običajnopравnih pravil, med njimi tudi prepoved mučenja in sorodnih ravnanj v vojni in v zvezi z njo, so Haaške konvencije o pravu in običajih v vojni in na kopnem iz leta 1907. V Haaških konvencijah se beseda mučenje sicer še ne pojavlja, zato pa tam najdemo več določb, ki vsebinsko zahtevajo humano ravnanje, zlasti z nekaterimi socialno posebej ogroženimi kategorijami oseb v vojni. Sodobni teoretiki mednarodnega prava kot ključne predstopnje mednarodnopravne prepovedi mučenja in sorodnih ravnanj najpogosteje omenjajo še nekatera besedila, ki omenjajo krutost kaznovanja v kazenskih postopkih. (Korošec in Bavcon 2003) Med takšna besedila štejemo angleški Bill of Rights iz leta 1689. V njem je zapisano, da se ne smejo izrekati okrutne in neobičajne kazni. Temu je konec 18. stoletja sledilo več aktov s področja človekovih pravic, npr. Virginijska deklaracija o pravicah, francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana in osmi amandma k ustavi ZDA.

Kot prvi univerzalni, globalni mednarodnopravni dokument, ki prinaša splošno prepoved mučenja in sorodnega ravnanja, štejemo Splošno deklaracijo o človekovih pravicah iz leta 1948. Slednja v svojem 5. členu vsebuje določbo, ki pravi, da ne sme »nihče biti podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju.«

Po drugi svetovni vojni je prepoved mučenja ter nečloveškega in ponižujočega ravnanja in kaznovanja postala splošno razširjena v ustavah demokratičnih držav. Po drugi svetovni vojni je prišlo tudi do mednarodne kodifikacije pravil, ki se nanašajo na prepoved mučenja in drugih sorodnih ravnanj, ki posegajo v človekovo osebno integriteto. Med vojno se je začela jasneje oblikovati mednarodna skupnost z vrednotami, skupnimi vsem njenim pripadnikom. Prepoved ravnanj, ki so s temi vrednotami navzkriž, je dobila v mednarodnih aktih s področja človekovih pravic pomembno mesto. (Bavcon 1997)

Zgoraj omenjeni univerzalni, globalni prepovedi mučenja (Splošna deklaracija o človekovih pravicah) so se kmalu pridružile vse bolj nadrobne norme v relativno številnih drugih mednarodnopravnih večstranskih pogodbenih dokumentih. Sprva splošnih, posvečenih splošnemu varovanju najpomembnejših človekovih pravic, vse bolj pa tudi specializiranih, posvečenih posebej prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja ali pa npr. pravicam osem z odvzeto prostostjo. (Korošec in Bavcon 2003)

2.2 PREPOVED MUČENJA IN SORODNEGA RAVNANJA V SODOBNIH MEDNARODNIH DOKUMENTIH

Mednarodne dokumente, ki posredno ali neposredno vsebujejo prepoved mučenja in sorodnega ravnanja, bom razvrstila v podskupine. Prvi so najpomembnejši univerzalni splošni dokumenti, sledijo jim univerzalni specialni dokumenti, dokumenti regionalnega dometa, ki veljajo za Evropo ter izven nje.

2.2.1 Univerzalni splošni dokumenti

- **Mednarodni pakt o civilnih in političnih pravicah (1966)** v 7. členu pravi »Nihče ne sme biti podvržen mučenju ali nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju.« Po izrecni določbi 4/II. člena pakta te prepovedi oziroma človekove pravice, ki jo varuje, ni dopustno ne delno ne v celoti razveljaviti niti v izrednih razmerah.
- Že omenjena **Splošna deklaracija o človekovih pravicah** Združenih narodov iz leta 1948 danes zaradi njene enotno sprejete vsebine tako rekoč v celoti predstavlja pravna načela, ki jih priznavajo civilizirani narodi. Mučenje in sorodna ravnanja prepoveduje v svojem 5. členu. (Korošec in Bavcon 2003)

2.2.2 Univerzalni specialni dokumenti

- **Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja**² (OZN 1984) predstavlja osrednji univerzalni mednarodnopravni dokument globalnega dometa na področju boja proti mučenju in sorodnem ravnanju. Teoretiki jo označujejo kot trenutno najbolj dodelan mednarodnopravni akt na področju boja proti mučenju in sorodnih ravnanj nasploh. Tudi konvencija proti mučenju kot razlog za nekaznovanost mučenja na ravni izključevanja protipravnosti ne sprejema nobenih izrednih okoliščin, kakršne so npr. vojno stanje, neposredna vojna nevarnost ali notranja politična nestabilnost, ali podobnih javnih potreb države, prav tako ne ukaz višjega uslužbenca ali javnega organa.
- **Dopolnilni protokol h Konvenciji proti mučenju in drugim oblikam krutega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (OZN 2002)** v svoji preambuli ponovno poudari, da je mučenje in sorodno ravnanje prepovedano in predstavlja resno kršitev človekovih pravic.
- Posamezne določbe o mučenju in sorodnih ravnanjih v drugih dokumentih:
 - **Konvencija o otrokovih pravicah** Združenih narodov iz leta 1989 v svojem 37. členu med drugim pravi »Države pogodbenice bodo zagotovile, da [...] noben otrok ne bo izpostavljen mučenju in drugemu okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju.«
 - **Ženevske konvencije (OZN 1949):** z enakimi besedami vse štiri konvencije (vsaka v svojem 3. členu) določajo, da so proti zaščitenim kategorijam oseb »zmeraj in povsod prepovedani [...] okrutnosti in mučenja, [...] sramotilno in poniževalno ravnanje.«
 - **Standardna minimalna pravila o ravnanju z zaporniki (OZN 1957)** mučenja posebej še ne omenjajo, v 31. pravilu pa izrecno prepovedujejo nekatera sorodna ravnanja: »Telesne kazni, dajanje v mračno celico in nečloveško ter poniževalno kaznovanje morajo biti povsem prepovedani.«
 - **Temeljna načela za varstvo vseh oseb, ki so kakorkoli priprte ali zaprte, (OZN 1988)** v svojem šestem načelu nadgradijo Standardna minimalna pravila iz leta 1957. To načelo se glasi: »Nobena oseba, ki je kakorkoli priprta ali zaprta, ne sme biti izpostavljena mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali

² V nadaljevanju Konvencija proti mučenju.

ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju.« Dodatno je tudi poudarjeno, da se za opravičevanje mučenja ali sorodnega ravnanja ni mogoče sklicevati na nikakršne okoliščine. Oseba z odvzeto prostostjo ne sme biti med zasliševanjem izpostavljena nasilju, grožnjami ali metodam zastraševanja, ki zmanjšujejo njeno sposobnost odločanja in presoje (pravilo 21/II.).

- **Pravila za zaščito mladoletnih oseb, katerim je bila odvzeta prostost, (OZN 1990)** v svojem 67. pravilu izrecno »strogo prepovedujejo« vse disciplinske ukrepe zoper mladoletno osebo, ki ji je bila odvzeta prostost, »ki predstavljajo okrutno, nečloveško ali poniževalno ravnanje,« še posebej telesne kazni, zapiranje v temnico ipd.
- **Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča (1998)** v svojem 7/I.f členu »mučenje« uvršča med hudodelstva zoper človečnost, v 8/II.a(ii) členu »mučenje in nečloveško ravnanje« uvršča med vojna hudodelstva in v 8/II.c(ii) členu »žalitve osebnega dostojanstva, še posebej ponižujoče in sramotilno ravnanje« uvršča med dodatne kršitve vseh štirih Ženevskih konvencij.

Med dokumente, iz katerih so razvidna pravna načela, ki jih priznavajo civilizirani narodi in so kot taki pomembni tudi kot vir mednarodnega kazenskega prava, teorija uvršča še nekatera poklicna oziroma etična pravila uslužbencev v policiji in zdravstvu, sprejeta v okrilju OZN. Mednje spadata tudi slednja:

- **Kodeks ravnanja za uslužbence organov pregona (OZN 1979)** v svojem 5. členu prepoveduje vsakršno aktivno ali pasivno udeležbo policijskih uslužbencev pri kateremkoli dejanju »mučenja ali drugega okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja,« vključno v zvezi z ukazom nadrejenega ali v izrednih razmerah.
- **Načela medicinske etike v zvezi z vlogo zdravstvenih delavcev, zlasti zdravnikov, pri zaščiti zapornikov in pripornikov, proti mučenju in drugim oblikam krutega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (OZN 1982)** v svojem 2. načelu prepovedujejo vsakršno aktivno ali pasivno sodelovanje zdravstvenega osebja pri mučenju in sorodnih ravnanjih. (Korošec in Bavcon 2003)

2.2.3 Dokumenti regionalnega dometa v Evropi

- **Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1950)** kot najbolj splošen dokument evropskega mednarodnega prava na področju varstva človekovih pravic v svojem 3. členu prepoveduje mučenje in nekatera sorodna ravnanja z besedami: »Nikogar se ne sme mučiti ali nečloveško in ponižujoče z njim ravnati ali ga kaznovati.« To je edina pravica v evropski konvenciji, ki ni podvržena nobenim omejitvam, niti v izrednih razmerah.
- **Evropska konvencija za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (Svet Evrope 1987)** je specialna konvencija o prepovedi mučenja in sorodnega ravnanja in jo nekateri označujejo kot svež, preventiven, nesoden pristop k človekovim pravicam. (Korošec in Bavcon 2003)

2.2.4 Dokumenti regionalnega dometa zunaj Evrope

- **Ameriška konvencija o človekovih pravicah (1969)** v svojem 5/II. členu določa, da »nihče ne sme biti podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu kaznovanju ali ravnanju.«
- **Medameriška konvencija za preprečevanje in kaznovanje mučenja (1985)** vsebuje podobne določbe kot prvi del Konvencije proti mučenju iz leta 1984. V svojem 2. členu poda konvencija tudi svojo definicijo, ki se glasi: »Mučenje je vsako naklepno dejanje, s katerim se človeku povzroči telesno ali duševno bolečino ali trpljenje za namene kazenske preiskave, kot sredstvo zastraševanja, osebnega maščevanja, kot preventivni ukrep, kot kazen ali za kateri koli drugi namen.« Konvencija za mučenje šteje tudi »uporabo metod proti določeni osebi z namenom uničiti osebnost žrtvi ali ji zmanjšati telesne ali duševne sposobnosti, celo kadar ne povzroča telesnih bolečin ali duševne muke.«
- **Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev (1981)** v določbi 5. člena med drugim prepoveduje »vse oblike izkoriščanja in poniževanja človeka, zlasti [...] mučenje, okrutno, nečloveško ali ponižujoče kaznovanje in ravnanje.« (Korošec in Bavcon 2003)

Prepoved mučenja in sorodnega ravnanja se je do danes razvila v eno najbolj široko poznanih pravic posameznika. Spada med absolutne človekove pravice. Derogacija ali omejevanje te pravice ni mogoča, ne v času miru in vojne, niti ne v času izrednega stanja in tudi ne zaradi drugih varnostnih razlogov države. Prepoved mučenja je absolutna in neodvisna od nevarnosti

ali nezaželjenosti ravnanja relevantne osebe, torej tudi v primeru najtežjih okoliščin, kot je boj proti terorizmu.

2.3 VSEBINA MEDNARODNIH AKTOV, KI PREPOVEDUJEJO MUČENJE

Tako kot 5. člen splošne deklaracije človekovih pravic tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah v svojem 7. členu vsebuje enako določbo, da se nikogar ne sme mučiti ali z njim okrutno, nečloveško ali ponižujoče ravnati ali ga kaznovati. V 10. členu Pakta je tudi določeno, da je treba z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost, ravnati človeško in skladno s spoštovanjem njihovega človeškega dostojanstva. Iz povedanega je razvidno, da mednarodni akti prepovedujejo sedem ravnanj, in sicer: mučenje, okrutno ravnanje/kaznovanje, nečloveško ravnanje/kaznovanje ter ponižujoče ravnanje/kaznovanje.

Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali ponižujočim ravnanjem ali kaznovanju zavezuje stranke pogodbenice k učinkovitemu kazenskemu preganjanju in sankcioniranju mučenja in drugih podobnih ravnanj ter vsebuje nekatere druge določbe, pomembne za mednarodno kazensko pravo. S Konvencijo proti mučenju se je denimo ustanovil Odbor proti mučenju, na katerega se lahko, če države pogodbenice to sprejmejo, obrnejo posamezniki, ki zatrjujejo, da so bili žrtve mučenja, pa tudi druge države, ki zatrjujejo, da katera od držav pogodbenic ne izpolnjuje svojih obveznosti iz konvencije. (Bavcon 1997)

2.4 DEFINICIJA MUČENJA

Definirati pojem, kot je mučenje, je bilo vedno izziv, saj zajema širok spekter dejanj. Najbolj obsežno, najbolj razdelano definicijo, ki je natančna v zahtevah in formulacijah, najdemo v 1. členu Konvencije proti mučenju iz leta 1984.

Definicija mučenja je sledeča:

Mučenje je vsako dejanje, ki osebi namenoma prizadane hudo bolečino ali trpljenje, bodisi telesno ali duševno, da bi se od nje ali koga drugega dobilo obvestila ali priznanja ali da bi se kaznovala za dejanje, ki ga je storila sama ali kdo drug ali je zanj osumljena sama ali kdo drug, da bi se ustrahovala ali nanjo izvajal pritisk ali da bi se ustrahoval kdo drug ali nanj izvajal pritisk, ali iz kateregakoli drugega razloga, ki temelji na katerikoli obliki diskriminacije, če to bolečino ali trpljenje prizadeva

uradna oseba ali kdo drug, ki nastopa kot oseba z uradnim statusom ali na njeno pobudo ali z njeno izrecno privolitvijo ali privolitvijo molče.

Ključni elementi mučenja po Konvenciji proti mučenju so torej sledeči:

- dejanje, ki je storjeno namenoma in povzroča hudo fizično in duševno trpljenje;
- dejanje, ki je prizadejano osebi z določenim namenom;
- dejanje, storjeno s strani uradne osebe ali po njenem ukazu.

Namen mučenja kot bistven sestavni del definicije pojma je v praksi od nekdanj praviloma maščevalno izživljanje v vojni, pridobivanje informacij ali pa kaznovanje neposlušnih, še posebej obsojenih v kaznovalnih postopkih. Z razvojem mednarodnega prava človekovih pravic pojem mučenje sčasoma postaja bolj ali manj strogo omejen na ravnanja, za katera je možno izkazati odgovornost nosilcev javne oblasti. Glede mučenja in sorodnih ravnanj prav mednarodno kazensko pravo z umeščanjem teh kršitev med kazniva dejanja proti človekovim pravicam ali proti uradni ali vojaški dolžnosti poudarja vlogo nosilca javne oblasti v času izvršitve. (Korošec in Bavcon 2003)

Na tej točki je potrebno še poudariti razliko med mučenjem in ostalim nehumanim in ponižujočim ravnanjem. Razlika je v naravi storjenega dejanja, v namenu, ki stoji za tem dejanjem, v stopnji resnosti dejanja ter stopnjo krutosti uporabljenih metod. Skratka, bolj kruto, boleče in namenoma je dejanje storjeno, bolj lahko to dejanje označimo kot mučenje. (Ehlers 2007)

2.5 METODE MUČENJA

Metode mučenja lahko v grobem razdelimo v dve večji skupini, in sicer fizično in psihološko mučenje. **Fizično mučenje** povzroča izredne bolečine ter pretirano trpljenje žrtve. V najhujših razmerah lahko fizično mučenje vodi v pohabljanje, zmaličenje ter trajno poškodbo. Primeri fizičnega mučenja so pretepanje z biči, kovinskimi predmeti, kamni, brcanje ali udarjanje osebe ob zid, elektrošoki, zažiganje s cigaretami itd.

Psihološko mučenje pa zajema tehniko odvzema privilegijev, npr: odvzem hrane, vode, spanja, komunikacije; zastraševalne tehnike, npr: simulacija usmrtnice; ter tehnika poniževanja, kamor spada tudi spolno nadlegovanje. (Ehlers 2007)

3 OZADJE GUANTÁNAMA NA KUBI

V ozadje Guantánama na Kubi bom vključila samo zgodovino in pravni status Guantánama ter predstavila, v kakšne namene je bilo vojaško oporišče v Guantánamu v preteklosti uporabljeno.

3.1 ZGODOVINA IN PRAVNI STATUS GUANTÁNAMA

Začetek zgodbe o Guantánamu lahko postavimo v leto 1895, ko si kubansko ljudstvo začne odkrito prizadevati za osvoboditev izpod španske kolonialne nadoblasti in za doseg samostojnosti in neodvisnosti. V dogajanje posežejo Združene države Amerike in tri leta za tem v špansko-ameriški vojni dosežejo, da se je Španija odpovedala ozemeljskim zahtevam do Kube. Špansko nadoblast je tako zamenjala ameriška, ki pa jo je bila pripravljena kubanskemu ljudstvu predati pod določenimi pogoji. Leta 1901 je ameriški kongres v osmih točkah predstavil te pogoje, in sicer v pooblastilu predsedniku, da prepusti oblast in nadzor nad kubanskim otokom njegovemu ljudstvu. Dejanska oblast je kljub temu ostala v Washingtonu. Kuba je tako morala 12. junija 1901 te točke sprejeti kot prilogo k svoji ustavi in jih tako povzdigniti na ustavnopravno raven. Med drugim se je Kuba morala strinjati, da »Združene države Amerike lahko izvajajo pravice do posega z namenom ohranitve kubanske neodvisnosti in vzdrževanja oblasti, ki je primerna za zaščito življenja, lastnine in svobode posameznikov.« Omenjenim točkam, ki so služile kot dopolnilo k kubanski ustavi, je sledila dvostranska pogodba o odnosu s Kubo z dne 22. maja 1903. Določbe te pogodbe so bile operacionalizirane s sporazumom o najemu ozemelj na Kubi s strani ZDA za pristanišča za nakladanje premoga in mornariška pristanišča.

Osem točk v prilogi h kubanski ustavi iz leta 1901, dvostranska pogodba o odnosu s Kubo iz leta 1903 ter sporazum o najemu ozemelj na Kubi s strani ZDA so prvi trije pravni viri o pravnem statusu Guantánama.

Četrty pravni vir, ki je relevanten za status Guantánama, je pogodba, s katero je bila razveljavljena pogodba o odnosu s Kubo iz leta 1903. Sprejeli so jo 29. maja 1934, zaradi čedalje večjega nezadovoljstva Kubancev zaradi zanje neugodnih določb pogodbe iz leta 1903 in zato, ker so ZDA razmeroma pogosto uporabljale določbe o vojaškem poseganju v notranje zadeve Kube. Nova pogodba je razveljavila vse določbe pogodbe iz leta 1903, razen tiste, ki določa status Guantánama. Pomembna je predvsem določba 3. člena razveljavitvene pogodbe

iz leta 1934, ki se glasi takole: »Dokler Združene države Amerike ne zapustijo omenjenega mornariškega oporišča v Guantánamu ali se vladi [ZDA ali Kube] ne dogovorita o spremembi sedaj veljavnih pogojev, bo oporišče še naprej imelo ozemeljsko območje, ki ga ima sedaj, pod pogoji, ki veljajo na dan podpisa te pogodbe.«

Kljub večkratnim poskusom kubanske vlade za spremembo tega sporazuma do tega ni prišlo. (Zagorac 2004a)

3.2 GUANTÁNAMO KOT BEGUNSKO TABORIŠČE

Leta 1991 je izvršna oblast ZDA prvič začela voziti ljudi v Guantánamo. Šlo je za iskalce azila s sosednjega Haitija, ki so začeli z otoka množično bežati septembra leta 1991 po vojaškem udaru. Ameriška obalna straža je te begunce prestregla v mednarodnih vodah in njihove prošnje za status begunca obravnavala kar na krovu ladje. Med novembrom leta 1991 in majem leta 1992 je bilo v Guantánamo pripeljanih kar 37.000 prosilcev azila. Velika večina jih je bila prisilno deportirana nazaj na Haiti. Tri leta po vojaškem udaru na Haitiju se ponovi zgodba z begunci s Kube. Ko je Fidel Castro 8. avgusta 1994 sprejel odločitev, da njegova vlada ne bo več preprečevala izseljevanja z otoka, se je na tisoče Kubancev odpravilo proti ZDA. Obalna straža je, podobno kot pri beguncih iz Haitija, prestregla begunce s Kube in jih prepeljala v vojaško oporišče v Guantánamu. Septembra istega leta so se ZDA s Kubo dogovorile, da znova prepove svojim državljanom odhajati v ZDA, v zameno pa naj bi ZDA dovolile 20.000 Kubancem, da se legalno priselijo v ZDA, kar pa ne velja za tiste, ki so bili v Guantánamu. (Zagorac 2004a)

4 IZREDNE IZROČITVE

Izredne izročitve poleg nehumanega ravnanja z ujetniki ter ilegalnega pridržanja ujetnikov predstavljajo še dodaten problem oziroma črn madež ameriške administracije pri (ne)spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava.

Izraz izredne izročitve se uporablja za nezakonite prevoze oseb iz ene države v drugo. Najbolj znana oblika izrednih izročitev so skrivni prevozi oseb v zapore drugih držav – med katerimi so tudi Egipt, Jordanija in Sirija – kjer pri zasliševanjih uporabljajo fizično in psihično nasilje oz. mučenje. Mreža služi tudi prevozu oseb v ameriško ujetništvo, kjer lahko končajo v oporišču Guantánamo na Kubi, objektih pridržanja v Iraku, Afganistanu, Jordaniji, Pakistanu,

Tajski, Uzbekistanu in ostalih nepoznanih lokacijah po Evropi ali v skrivnih prostorih, znanih kot »black sites«, ki jih vodi ameriška obveščevalna agencija CIA.

Namen mreže izrednih izročitev je uporabiti kakršnakoli sredstva, potrebna za zbiranje podatkov, in preprečiti vsakršno sodno nadzorstvo nad ujetniki. Izredne izročitve povzročajo množične kršitve človekovih pravic. Večina žrtev je pridržanih ilegalno. Nekatere so ugrabili, vsem pa so odrekli pravico do kateregakoli pravnega sredstva.

Veliko tistih, ki so bili ilegalno pridržani v eni državi in ilegalno prepeljani v drugo, je izginilo. Vsaka od žrtev izrednih izročitev, s katero so se pogovarjali predstavniki Amnesty International, je opisala prizore mučenja in drugega slabega ravnanja. (Amnesty International Slovenije)

Ameriška administracija priznava, da izvaja izročitve ujetnikov »vojne proti terorizmu« v njihove domače države ali v države, kjer jih lahko zaslišijo ter postavijo pred roko pravice. Administracija zatrjuje, da ob izročitvah upoštevajo ameriško pravo ter mednarodno pravo, predvsem Konvencijo proti mučenju. Zanima pa, da izvaja izročitve v drugo državo z namenom, da bodo ujetnika mučili. (»Rendition« and secret detention: A global system of human rights violations)

Amnesty International opozarja, da so pri izrednih izročitvah kršene številne človekove pravice. V večini primerov so že aretacije in pridržanja ilegalna: nekateri so bili ugrabljeni; drugim je bil prepovedan dostop do pravnega postopka ter nepravilni prevoz ujetnikov brez predhodnega pravnega procesa. Izredne izročitve kršijo tudi številne druge pravice: npr. žrtve izročitve nimajo nobene možnosti pravnega preverjanja svojega pridržanja ter samovoljne izročitve drugi državi. Po dosegljivih podatkih Amnesty International ocenjuje, da je žrtev izrednih izročitev več sto, vendar pa je lahko, zaradi velike tajnosti izročitev, ta številka še večja. ZDA priznavajo, da imajo zaprtih okoli 30 ujetnikov »visoke vrednosti« – visoko rangirane člane Al Kaide. (»Rendition« and secret detention: A global system of human rights violations)

Dober primer izrednih izročitev je **primer Benyam Mohammeda**.³ Leta 2001 je bil aretiran v Pakistanu, odvzeta mu je bila pravica do odvetnika. Po zaslišanju v Pakistanu so ga zvezanega

³ Etiopijski državljani, sicer azilant v Veliki Britaniji.

posedli na letalo in ga odpeljali v Maroko. Postal je žrtev izredne izročitve. V Maroku je bil žrtev izredno krutega mučenja (rezanje spolnega uda op. p.). Zaslisevalci v Maroku so mu povedali, da sodelujejo z britansko vlado, vendar je slednja obtožbe, da sodeluje pri izrednih izročitvah, zanikala. V Maroku je bil zaprt in mučen 18 mesecev. Januarja 2004 ga pripeljejo v Afganistan, kjer je bil zaprt v zloglasnem zaporu imenovanem »dark prison«.⁴ Po devetih mesecih v Afganistanu je bil zopet žrtev izredne izročitve, tokrat je njegova pot vodila v Guantánamo. Binyam Mohamed je bil izpuščen iz Guantánama 23. februarja leta 2009. (Documentary about War on Terror and Guantanamo Bay / Binyam Mohamed)

5 PRIMER: MURAT KURNAZ⁵

Primer Murata Kurnaza bom uporabila kot študijski primer za mojo diplomsko nalogo. Z njegovim primerom želim opozoriti na razmere v Guantánamu ter v vojaških oporiščih v Afganistanu, ki predstavlja zadnjo postojanko za večino ujetnikov pred Guantánamom.

5.1 ŽIVLJENJE PRED GUANTÁNAMOM

Murat Kurnaz se je leta 1982 rodil turškimi priseljencem. Kot večino otrok ga vera ni preveč zanimala, tudi v mošejo ni veliko zahajal. V najstniških letih pa je postal radoveden in se je začel spraševati, o čem govori njegova vera, kakšne so njene zapovedi ipd. Začel je brati knjige o islamu, obiskovati je začel mošejo. V mošeji je spoznal skupino muslimanov, ki se je imenovala Jama'at al Tablighi. Muratu je bilo všeč, kako so prakticirali islam. Odločil se je, da bo obiskal center v Lahoreju (Pakistan), šolo Korana, kjer se bo učil islama. Razlog več za obisk šole islama je bila poroka s turškim dekletom. Želel je biti dober musliman, vreden svoje žene.

Medtem je prišlo do napadov na WTC v New Yorku in Pentagon v Washingtonu. Nad napadi je bil zgrožen in žal mu je bilo za ljudi, ki so bili ubiti v napadih. Kljub napadu na WTC in grožnji vojne v Afganistanu, se je odločil, da gre v Pakistan. V Pakistan je odletel star komaj 19 let.

V Islamabadu je obiskoval različne mošeje in se vsak dan udeležil pouka Korana. Učil se je, kako se bere Koran, kako naj ga razume, kako moli. 1. decembra je nameraval leteti iz

⁴ Gre za bivši sovjetski zapor v Afganistanu, kjer zapornike zaprejo v temnico, jim dajo zelo malo hrane ter jim ves dan in čez noč predvajajo zelo glasno glasbo.

⁵ Povzeto po avtobiografiji Murat Kurnaz: Pet let mojega življenja.

Peševarja nazaj v Nemčijo. Vendar do letališča ni prišel, saj so na eni izmed mnogih kontrolnih točk pakistanski policisti ustavili njegov avtobus in zahtevali, naj izstopi. S poltovornjakom so ga odpeljali do policijske postaje, kjer je prenočil. Po nekaj dneh zaslišanja so ga, vklenjenega in z vrečo poveznjeno čez glavo, z letalom odpeljali v ameriško vojaško oporišče Kandahar v Afganistanu.

5.2 KANDAHAR, AFGANISTAN

Pred odhodom v Kandahar so Murata in ostale ujetnike na letalu vklenili, priklenili ter zvezali kot pakete. Oblečeni so bili v tanke kombinezone. Čez glavo so imeli poveznjeno vrečo za krompir. Zgornje dele teles so z dolgimi pasovi trdno pripeli na stene letala. Noge so imeli iztegnjene po tleh in trdno privezane. Verige so bile nad gležnji pripete na njihove noge. Premikali so lahko le glavo. Na letalu so bili z njimi vojaki, ki so enega za drugim udarjali s pestmi, puškinimi kopiti in palicami. Murat opisuje svojo izkušnjo na letalu takole:

Bilo je ponoči, ko smo odleteli. V letalu je bilo svetlo, videl sem samo svoje gole noge in močno svetlobo. Mraz je prodiral skozi tanki kombinezon. Noge in roke so mi otekle zaradi pritiska lisic in okovov. Strah me je bilo, da rok nikoli več ne bom mogel premikati. Vedel sem, da roka odmre, če je prevezana. Videl sem, da so bile moje noge že temno modre in tudi čutil jih nisem več. Celo telo me je bolelo, komaj sem lahko še dihal. (Kurnaz 2007, 37)

Ko so pristali in sestopali iz letala, so jih spremljali psi, ki so na njih lajali in nekatere tudi grizli. Nato so ga pospremili do šotora, kjer so ga slekli do golega, ga povprašali po imenu, starosti in rojstvu, ga stehali, vzeli vzorec sline, ter mu izročili nov kombinezon in številko 53. Peljali so ga v žičnato ogrado, ki je bila velika mogoče deset krat pet metrov, v njej je čepelo dvajset ali trideset ujetnikov.

Zasliševanja v Afganistanu potekajo v angleščini, v jeziku, ki ga Murat komaj razume. Razume le toliko, da ve, da ga sprašujejo, kje je Osama, ali je član Al Kaide in ali je taliban. Vedno je njegov odgovor ne, vsakemu »ne« sledijo udarci. Zaslišanja trajajo ure dolgo z vedno istimi vprašanji, ki jim sledijo udarci. Vojak mu je neprestano ponavljal: »Terorist si! To vemo. Za vedno te bomo zadržali tukaj. Nikoli ne boš odšel domov!« (Kurnaz 2007, 51)

Dnevne obroke ujetnikov predstavljajo MRE,⁶ v njih je bilo nekaj riža in močnika ter krekerjev ali pa nekaj koščkov mesa. Vse drugo so odstranili iz plastičnih posod. Dobili niso niti 600 kalorij. Človek pa dnevno potrebuje več kot 1500 kalorij.

Na enem izmed mnogih zaslišanj v Afganistanu so na Muratu izvajali elektrošoke. Murat svojo izkušnjo opisuje takole: »Moški ima nekaj v rokah, kar na hitro kar podrgne eno ob drugo, kot dva likalnika. Videti sta kot aparata za masažo srca. Še preden dojamem, kaj se dogaja, začutim prvi udarec. [...] Elektrode mi držijo na podplatih. Ne morem sedeti, tako je, kot da moje telo samo od sebe plane kvišku. Električni tok začutim v celotnem telesu. Poka, zelo boli, čutim toploto, udarce, krče, moje mišice so v krčih, trzajo, bolijo ...« (Kurnaz 2007, 59)

Na nekem drugem zaslišanju ga je na mizi pričakala modra, z vodo napolnjena plastična kad s približno petdeset centimetri premera. Nekdo ga je zgrabil za lase, vojaki so ga zgrabili za roke in potem so njegovo glavo potisnili v vodo. Medtem ko so mu glavo držali pod vodo, so ga drugi vojaki brcali in udarjali v trebuh. Moral je požreti vodo, zrak je komaj še lahko zadrževal.

Na enem izmed naslednjih zaslišanj ga obesijo na roke, ravno toliko da s stopali ne dosega tal. Tako ga pustijo samega več ur, nekajkrat ga pride obiskat zdravnik, ki preveri znake življenja in tako odobri nadaljno visenje. Tako je visel pet dni. Nekateri ujetniki te metode zasliševanja niso preživeli. (Kurnaz 2007, 64-69)

5.3 GUANTÁNAMO BAY, CAMP X-RAY

Pred odhodom v Guantanamo so ujetnikom, med njimi tudi Muratu Kurnazu, obrili brade in jih ostrigli na balin. Dobili so nove kombinezone, tokrat oranžne⁷ in jim zopet naredi verige. Glave so jim, kot pravi Kurnaz, »strokovno zapakirali: s ščitniki za ušesa, masko na obrazu, plašnicami in potapljaškimi očali, ki so bila zatisnjena s črno plastiko in ki so jih imenovali »goggles« ». Na roke so mu naredi »nekaj takega kot rokavice, palčnike, ki so bili debeli in trdi,« potem pa ga je vojak za popotnico še »udaril po glavi in [ga] brcnil v moda, da [je] padel.« (Kurnat 2007, 86) Ščitniki za ušesa, maska na obrazu, rokavice, vse skupaj je služilo samo varnosti vojakov. Ujetniki niso mogli gristi, pljuvati in praskati. Na letalu so jih zopet

⁶ Meal, ready-to-eat, obrok pripravljene hrane v ameriški vojski.

⁷ Oranžen kombinezon v nekaterih muslimanskih državah pomeni, da si obsojen na smrt.

trdno privezali, podobno kot pred potjo v Kandahar, tako da se niso mogli premikati niti za milimeter. (glej Sliko 5.1)

Slika 5.1: Pot v Guantánamo

Vir: History Commons (2010).

Let je trajal sedemindvajset ur. Ko so prispeli, so jih spravili v avtobus, ki nima sedežev, samo kavle na tleh, na katere so jih priklenili, tako da niso mogli ne prav sedeti niti stati. Preden so jih namestili v kletke so zvezani klečali po več ur. (glej Sliko 5.2)

Camp X-Ray je sestavljalo več žičnatih ograd, v ogradah so kletke, po ena kletka za enega ujetnika. »V vsaki kletki sta bili dve vedri iz plastike, barve jajčne lupine in rahlo prozorni. V enem je bila voda, ki je smrdela. Drugo je bilo najbrž stranišče. Na tleh je ležala tanka žimnica iz penaste mase, debela centimeter ali dva. Na njej je bila odeja. Zraven kos mila, brisača in par japonk [...] Med sedenjem sem z roko meril kletko. [...] Kletka je bila torej široka 1,80 m in dolga malo manj kot dva metra.«⁸ Tako opisuje svojo kletko Murat. (Kurnaz 2007, 91-92)

Dnevni obrok hrane so bile tri žlice riža, rezina suhega toasta in plastična žlica. Ponoči so bile prižgane močne neonske luči, po zvočnikih je zazvenel klic k molitvi, vednar ga je preglasila glasna glasba, ki je bila pravzaprav ameriška himna. Spati niso mogli, saj so pazniki stalno udarjali po njihovih kletkah. Murat opisuje življenje v kletki z naslednjimi besedami: »Taborišče za ujetnike, ki popolnoma prozorno. Nobenih celic, v katerih je lahko vsak zase, nobene privatnosti, nobenega trenutka zaščite pred očmi paznikov ali kamer.« (Kurnaz 2007, 95)

⁸ »V Nemčiji obstaja zakon, po katerem mora imeti pesjak najmanj šest kvadratnih metrov. To sem vedel, ker sem imel pse.« Murat Kurnaz (Kurnaz 2007, 92)

Pravila v taborišču so bila stroga. Ujetniki se niso smeli dotikati žične mreže in se nanjo naslanjati, niso smeli govoriti, paznikov niso smeli ogovarjati in pogledati, s prsti niso smeli risati po pesku, niso smeli žvižgati, brundati, peti ali pa se smejeti. In vsakič, ko je kdo izmed ujetnikov prekršil katerega izmed pravil, je prišla **enota IRF**⁹ in jih pretepla. Enota je sestavljalo pet do osem vojakov. Nosili so plastične ščite, nekakšne oklepe na prsih, ščitnike na kolenih, komolcih in ramenih iz trde plastike, čelade s plastičnim vizirjem, s trdo plastiko opremljene rokavice, težke škornje in palice. V kletko so prihajali z razpršilom iz pekoče paprike. Popršili so celotno kletko in počakali, dokler ujetnik ni bil popolnoma nesposoben za boj. Murat opisuje svojo izkušnjo z enoto IRF takole:

Ničesar nisem videl, nisem mogel dihati, nisem vedel kaj se bo zgodilo z mano. [...] Na glavi sem začutil udarec s palico. Zvil sem se, potem so začeli udarjati po meni. [...] Skočil sem na noge, slep, udarjal okrog sebe, v rokah sem imel kar naenkrat neko čelado, a so me spet spravili na tla in me zgrabili za moda. [...] Nekdo mi je na prsi potisnil svoj ščit, drug me je udaril v obraz. Dokler nisem več slišal glasbe, dokler nisem več slišal ničesar. (Kurnaz 2007, 97-98)

Na zaslišanja so Murata peljali **t. i. »Escort-Team«**. V sredini zasliševalskega prostora je stal stol. Pred njim je bil v lesena tla pritrjen debel obroč. Na ta obroč so pritrdili kratko verigo, s katero so ga priklenili za noge. Zaslišanja so trajala po več ur, zastavljali pa so mu vedno ista vprašanja.

Murat Kurnaz **priča tudi o slabi zdravstveni oskrbi** v Guantanamu. Videl je ujetnika, ki mu je zobozdravnik poleg bolnega zoba izruval še osem zdravih. Spoznal je Maročana, ki svojega mezinca ni mogel več premikati, ker mu je zmrznil. Vsi drugi prsti so bili v redu. Pojasnili so mu, da mu bodo prst odrezali. S tem se je strinjal. Ko se je vrnil iz ambulante, je imel samo še dva prsta, razen palcev so mu odrezali vse. Tudi zlomov kosti po Muratovih besedah niso zdravili.

⁹ IRF pomeni »Immediate Reaction Force«, v slovenščini bi to pomenilo »Enota za takojšnje ukrepanje«. (op. p.) V drugih virih najdemo tudi izraz ERF, ki pomeni »Extreme Reaction Force«.

Slika 5.2: Ujetniki čakajo, da jih namestijo v kletke. Je ena izmed prvih slik Guantánama, ki je prišla v medije.

Vir: Wikipedia (2010).

5.4 GUANTÁNAMO BAY, CAMP DELTA

Ko so tabor X-Ray konec aprila 2002 zaprli, so Murata po treh mesecih bivanja v Guantánamu prestavili v Camp 1. Camp 1, 2, 3, 4 ter barake s samicami Romeo, Québeck in Tango so bili del večjega kompleksa, ki se je imenoval Camp Delta. Do leta 2006 so zgradili še Camp 5 in 6.

Murat opisuje taborišče.

Barake so bile videti, kot da bi jih iz več kovinskih sten zvarili v ogromne zabojnike. V njih so spet bile kletke, le da tokrat niso bile iz žične mreže, ampak so imele stene iz kovinskih rešetk. [...] Moja kletka je bila na prvi pogled videti sodobnejša kot tista v X-Rayu: žimnica ni ležala na tleh, ampak na trdno zvarjenem pogradu, ki je segal od stene do sten. [...] zdaj je bila kletka velika 1 krat 1,10 metra. Na koncu kletke sta veliko prostora zasedala aluminijasto stranišče in vir vode. (Kurnaz 2007, 155)

Če je kdo izmed ujetnikov prekršil eno izmed nešteti nesmiselnih pravil, ga je prišla iskat enota IRF ter ga odpeljala v samico. Stene v samicah so bile ojačane z rebrasto pločevino, z njo je obita celotna celica: stene, tla, strop. Nikjer ni žimnice, niti volnene odeje. Kovinsko stranišče je vgrajeno v tla, prav tako vir vode. Ko je ujetnik v samici, ugasnejo luči in vklopijo

klimatske naprave na hlajenje, včasih tudi na gretje. Murat je bil prvič v takšni samici zaprt cel mesec.¹⁰ Nekoč tudi tri mesece neprekinjeno.

Murat **priča tudi o spolnem nadlegovanju med zaslišanjem**. Na enem izmed zaslišanj so ga, tako kot vedno, pazniki priklenili na obroč na tleh ter ga pustili samega s tremi ženskami. Ena je imela na sebi uniformo, drugi dve na sebi nista imeli skoraj ničesar. Samo kratko majičko in hlačke. »Ena od obeh je šla okrog mene, me od zadaj prijela pod srajco in me začela božati. Všeč si mi, je rekla, rada bi kaj počela s tabo ... [...] Telo je vedno tesneje pritiskala ob moje in božala moje prsi, nato pa začela stokati. Bilo je neznosno.« Tako opisuje svojo izkušnjo Murat. Ker je bil globoko veren, je bilo to zanj še posebej poniževalno. (Kurnaz 2007, 164-165)

Ob koncu leta 2002 je poveljstvo v Guantánamu prevzel **general Geoffrey Miller**. Murat je takoj opazil, da se je položaj za ujetnike, po njegovem prihodu dramatično zaostрил. Zaslišanja so postala brutalnejša, pogostejša, daljša. Prva stvar, ki jo je po besedah Murata general Miller odredil, je bila »**operacija spanček zaspanček**«. Cilj operacije je bil, da ujetniki sploh niso več spali, saj so jih vsako uro ali vsaki dve uri preselili v drugo celico. Murat je bil med prvimi, nad katerimi so izvajali to operacijo. Med stalnimi selitvami med barakami, iz celice v celico, so ga vodili še na zaslišanja. Zaslišanja so trajala tudi do petnajst ur. Včasih so ga med zaslišanjem pustili samega, priklenjenega na stolu, vendar ko je poskušal zaspati, so ga prišli zbuditi z udarci. Zgodilo se je tudi, da je v prostoru za zaslihanje prebil več kot dva dni, preden se je zasliševalec spet vrnil. V zadnjih dneh operacije so ga samo še nosili. Nosili so ga iz kletke v kletko, k zasliševalcu in spet nazaj. Murat zaradi operacije »spanček zaspanček« ni spal tri tedne.

Murat **priča tudi o skrunitvi Korana** s strani paznikov. V enem izmed teh primerov je paznik vzel Koran, ga vrgel na tla in skakal po njem. Zaradi tega dogodka se je pričela gladovna stavka (podobno se je zgodilo že v kampu X-Ray). Murata so po dvajsetih dneh gladovne stavke prisilno hranili. Takoj zatem so ga na nosilih odnesli na zaslihanje.

Septembra 2004 je Murat od paznika prejel pismo, v katerem je pisalo, da ga bodo v Guantánamu postavili pred vojaško sodišče. Dva tedna po obravnavi je sodnik prebral sodbo:

¹⁰ Pritožil se je pazniku, ki mu ni pustil dve minuti teči vode za tuširanje. Zato je paznik poklical enoto IRF, da ga je odpeljala v samico.

Murat je sovražni borec in uvrščen med nevarne posameznike. Kot se je kasneje izkazalo, je sodba temeljila na popolnoma lažnih in nepreverenih dokazih.

5.5 GUANTÁNAMO BAY, CAMP ECHO

Murata so oktobra 2004 prestavili iz Campa Delta v Camp Echo. Kmalu po prihodu v Camp Echo je Murata prvič obiskal ameriški odvetnik Baher Azmy, ki dela na njegovem primeru. Bil je med prvimi tremi ujetniki, ki jih je obiskal odvetnik, druga dva sta bila Angleža. Azmyja je videl še na naslednjih treh obiskih.

5.6 GUANTÁNAMO BAY, CAMP 4

Pred njegovo izpustitvijo so Murata premestili v Camp 4. Camp 4 je veljal za najboljši zapor v Guantánamu. Govorilo se je, da so vsakega ujetnika pred njegovo izpustitvijo najprej premestili v Camp 4. V tem kampu ni kletk, ujetniki smejo živeti skupaj. V kovinskem zabojniku s pogradi je živelo po deset ujetnikov. Luč na stropu je bila prižgana vso noč in bilo je peklenško vroče. Zrak je smrdel po gnilobi. Dobra plat tega kampa je ta, da so smeli ujetniki pogosteje na sprehod, tudi obroki hrane so bili izdatnejši. V tem času je prišlo v Guantánamu do treh samomorov, za katere pa večina ujetnikov meni, da so bili zrežirani in da so bili ujetniki umorjeni.

Avgusta 2006 so Murata izpustili iz Guantánama in ga pripeljali v Nemčijo. Pred odhodom domov so mu izročili papir in pisalo. Podpisati naj bi moral izjavo, da je bil zaprt v Guantánamo Bayu, zato ker je povezan z Al Kaido in talibani. Murat te izjave ni nikoli podpisal.

Kasneje je Murat Kurnaz izvedel, da so ga Američani že leta 2002 imeli za nedolžnega in so bili pripravljeni na to, da ga izpustijo. Vendar je bila takratna nemška vlada proti njegovemu prihodu v Nemčijo. Zaradi te določitve je Murat v Guantánamu ostal še naslednja tri leta.

6 GUANTÁNAMO: PRAVNA ČRNA LUKNJA

13. novembra 2001 je takratni predsednik George Bush kot vrhovni poveljnik ameriške vojske v Vojaškem ukazu razglasil, da bodo zajetim teroristom Al Kaide sodili na vojaških komisijah, daleč stran od civilnih sodišč. Jasno je dal vedeti, da ujetniki ne bodo obravnavani

kot vojni ujetniki, temveč kot »nezakoniti borci«: »so nezakoniti borci, ki želijo uničiti našo državo in način življenja.« Po besedah takratnega podpredsednika Dicka Cheneyja si »nezakoniti borci ne zaslužijo, da bi z njimi ravnali kot z vojnimi ujetniki.« (Rose 2004, 24) In kot »nezakonitim borcem« ujetnikom v Guantánamu ne pripadajo nobene pravice, določene z Ženevskimi konvencijami. Po zgoraj omenjenem Bushevem dokumentu velja, da predsednik sam določi, komu pripada status »nezakonitega borca« in komu ne. Ameriška administracija je zavzela stališče, da talibani spadajo v isto skupino kot Al Kaida, vsi so teroristi. Tako imenovani »nezakoniti borci« niso le tisti, ki so neposredno povezani s terorizmom proti Ameriki, temveč tudi tisti, ki so zajeti na območju Afganistana, osumljeni sodelovanja s talibani.

Po besedah Michaela Ratnerja iz Centra za ustavne pravice se je takratni predsednik odločil, da ne bo več vodil države kot civilni predsednik temveč kot vojaška oseba. Menil je, da mu po zgoraj omenjenemu dokumentu pripada absolutna pravica za aretacijo tujcev kjerkoli v svetu, tudi v ZDA, ter pravica, da jih zadrži za neomejen čas in brez kakršnihkoli obtožb ali odvetnikov. To pravico ima, dokler se ne konča vojna proti terorizmu, kar pa lahko pomeni petdeset let ali pa neskončno. (Worthington 2008)

Vendar pa tako Ženevska konvencija o zaščiti vojnih ujetnikov kot nekateri ameriški dokumenti oziroma standardi zapovedujejo, da je potrebno pravno zaslišanje za ugotavljanje statusa vsakega zapornika. Zadnji takšen sprejet ameriški dokument je t. i. Uredba 27-13 iz leta 1995, v kateri je svoja pravila nadgradila Centcom. Uredba je naslovljena »Zajeti zaporniki: določanje upravičenosti do statusa vojnega ujetnika.« V njej je zapisano, da bo vsakdo, ki zagreši sovražno dejanje, upravičen do statusa vojnega ujetnika, dokler mu tribunal ne dosodi drugačnega statusa. Na tribunalu ima zapornik pravico do prevajalca in vojaškega odvetnika. Celoten postopek mora biti posnet. Prisotne so tudi morebitne priče, ki pričajo pod prisego. Zapornik ima pravico udeležiti se postopka, ima pravico zaslišati pričo in ima vpogled v dokumente. (Rose 2004, 27)

Kljub nekaterim ostrim odzivom glede ujetnikov v Guantánamu pa so od vsega začetka člani ameriške administracije in predstavniki ameriške vojske zatrjevali, da z ujetniki, ki so »najhujše vrste zočincev«, ravnajo humano in kolikor je le možno v okviru Ženevskih konvencij. Marinec, general-brigadir Michael Lehnert je kmalu po pristanku prvega letala v vojaški bazi Guantánamo Bay na Kubi dejal: »To so najnevarnejši člani Al Kaide in talibanov. Najprej smo zaprosili za najhujše.« Rumsfeld je takoj po objavi spornih fotografij

vklenjenih ujetnikov z maskami na glavah dejal, da »ni dobil niti ene informacije, ki bi dokazovala, da z ujetniki ravnajo kakorkoli drugače kot humano,« in da se morajo kritiki zapora v Guantánamu zavedati, da »so imeli ujetniki namen pobiti na tisoče običajnih Američanov.« (Rose 2004, 8-9) Rumsfeld je januarja leta 2002 po obisku Guantánama še dejal, da so ujetniki »najnevarnejši, najbolj izurjeni, krvoločni morilci na obličju zemlje.«

Zaskrbljujoči so tudi nekateri memorandumi, namenjeni ameriški administraciji glede ravnanja z ujetniki v Guantánamu.¹¹ Memorandum Alberta Gonzaleza, namenjen takratnemu ameriškemu predsedniku Georgeu Bushu, iz dne 25. januarja 2002 pravi, da je vojna proti terorizmu nova vrsta vojne, v kateri ni prostora za staromodne strukture kot je Ženevska konvencija o zaščiti vojnih ujetnikov. Marca 2003 pa je bilo v memorandum, namenjenemu Donaldu Rumsfeldu, zapisano, da prepoved mučenja ne velja v Guantánamu, saj ni nič bolj pomembnega od pridobivanja informacij, ki so ključne za zaščito tisočev Američanov.

Ameriška administracija je večkrat dajala vtis, da je nad mednarodno humanitarnim pravom in da lahko v imenu vojne in varnostnih groženj državi preprosto zaobide mednarodne dokumente, kot so npr. Ženevske konvencije in Konvencija proti mučenju. To se kaže tudi v njihovi izbiri kraja, kjer bodo domnevne teroriste zaprli. Administracija je imela na izbiro štiri možne lokacije: tujo državo, ZDA, neko drugo ameriško ozemlje ter Guantánamo. ZDA so bile izločene zaradi nevarnosti, da bi zapor privabljal teroristične napade. V tuji državi bi bilo otežena delo in dostop obveščevalne službe. Ko so nato izbirali med Guantánamom in drugim oddaljenim ameriškim ozemljem, so vladni odvetniki prišli do zaključka, da ima Guantánamo eno večjo prednost: ostala ozemlja so bila pod jurisdikcijo ameriških zveznih sodišč, kjer bi lahko ujetniki vložili tožbe. Odvetniki so menili, da se to v Guantánamu ne more zgoditi, da bodo domnevne teroriste postavili izven dosega katere koli sodne oblasti. (Rose 2004)

Leta 2004 pa je bilo dokazano ravno nasprotno.

Ameriško vrhovno sodišče je obravnavalo tri ločene zadeve, skupni imenovalec vseh treh pa je bil isti, in sicer pravica do sodne kontrole odvzema prostosti ne glede na državljanstvo ujetnika in kraj pridržanja. Najbolj odmevna med njimi je bila zadeva **Rasul vs. Bush**. V tej zadevi je sodišče na zahtevo pritožnikov odgovarjalo na vprašanje, ali zakon o ukazu privedbe oseb, ki jim je bila odvzeta prostost, da sodišče odloči o zakonitosti njenega odvzema,

¹¹ Podrobneje bom o memorandumih pisala v nadaljevanju.

omogoča pravico do sodnega preverjanja zakonitosti odvzema prostosti s strani izvršne oblasti tistih tujih državljanov, ki so na ozemlju, nad katerim ZDA izvršujejo ekskluzivno jurisdikcijo, ne pa tudi dokončne suverenosti. Sodišče je 28. junija 2004 s 6 : 3 odločilo, da so ujetniki v Guantánamu upravičeni do ameriških sodišč, pred katerimi lahko spodbijajo zakonitost odvzema njihove prostosti. S to odločbo je vrhovno sodišče izvršni oblasti znova začrtalo jasno mejo, do katere pri obravnavanju domnevnih teroristov še lahko gre in pri tem ne krši temeljnih pravil in načel pravne države, med katere nedvomno sodi tudi pravica vsakogar, da pred zakonitim, neodvisnim in nepristranskim sodiščem spodbija zakonitost odvzema njihove prostosti. Hkrati je sodišče pokazalo, da ne odobrava ene od temeljnih trditev ameriške administracije, češ da boj proti terorizmu legitimira zatekanje k tako skrajnim sredstvom, kot je zapiranje domnevnih teroristov za nedoločen čas brez dostopa do odvetnikov in sodišč. (Zagorac 2004b)

Tudi Jambrek v enem izmed svojih člankov opozarja, da ima vsak človek pravico do pravnega varstva, zato ker je človeško bitje z neodtujljivo pravico do življenja in osebnega dostojanstva. Ker se nihče ne sme postaviti nad pravo, nikogar ni mogoče postaviti izven prava. In tudi (domnevni) terorist je človeško bitje. Po njegovih besedah mednarodno humanitarno pravo ureja varstvo ljudi med vojaškim spopadom. Pravo ne razločuje med pravičnimi in krivičnimi vojnam in priznava vsakomur pravico, da ni umorjen, mučen ali posiljen. Nobenega dvoma ni, da mednarodno humanitarno pravo velja tudi za teroriste, njihove organizacije in dejanja v situacijah, ko je boj proti terorizmu sestavni del ali ko celo sovпада z vojaškim spopadom. (Jambrek 2004)

29. junija 2006 je Vrhovno sodišče podalo še eno odločilno sodbo v primeru **Hamdam vs. Rumsfeld**. Z glasovi 5 : 3 so odločili, da so vojaške komisije ilegalne, upoštevajoč ameriške zakone ter Ženevske konvencije. Sodišče je zaključilo, da Ženevskim konvencijam skupni 3. člen, ki prepoveduje mučenje in sorodno ravnanje, velja za ujetnike v Guantánamu. Ameriško administracijo je opozorilo, da se kršenje skupnega 3. člena lahko smatra kot vojni zločin. (Worthington 2007, 281)

V odgovor omenjenim sodbam vrhovnega sodišča je Pentagon hitro ustanovil t. i. **Combatant Status Review Tribunals**, ki so omogočali vsakemu ujetniku, da pred tribunalom dokaže, da mu pripada status vojnega ujetnika. Vendar pa so tudi tukaj močno omejene sodne pravice ujetnika. Ujetnik nima pravice, da njegov primer pregleda nevtralna stranka, pred tribunal ne

morejo postaviti zunanjih prič (priče so lahko le soujetniki), nima pravice do odvetnika in vpogleda v dokaze, ki ga bremenijo. (Human Rights Watch Report 2005)

7 DELO KONGRESA NA PODROČJU GUANTÁNAMA

Takoj po terorističnem napadu na Ameriko 11. septembra 2001 je ameriški kongres sprejel t. i. **U.S. Patriot Act**, ki je dal uradnikom, odvetnikom neomejeno pravico, da zaprejo ndržavljane Amerike na podlagi grožnje nacionalni varnosti. Omenjeni zakon je bil takojšnji odgovor na napade in je dovoljeval zelo stroge posege v zasebnost ljudi. Vendar s tem zakonom kongres le določa poostritev varnosti na domačih tleh in še ne ureja problema, ki zadevajo ujetnike v Guantánamu, z njimi je omenjeni zakon le posredno povezan. (Human Rights Watch 2002)

Prvo javno nasprotovanje ameriški administraciji so nekateri člani kongresa izrazili po objavi zgoraj omenjenega Vojaškega ukaza, ki ga je predsednik Bush napisal novembra 2001. Nekateri člani kongresa so zahtevali od administracije, da prekliče ukaz, po katerem se je lahko vsakega tujega državljana, za katerega je predsednik menil, da je terorist, zaprlo, se mu sodilo in ga obsodilo brez javne sodne obravnave. Vojaškemu ukazu predsednika Busha ni nasprotoval le kongres, temveč tudi pravni strokovnjaki in številne nevladne organizacije, med njimi tudi Human Rights Watch, ki je Ministrstvo za obrambo zaprosil, naj spoštuje mednarodno humanitarno pravo in naj omogoči ujetnikom pošteno sojenje. (Human Rights Watch 2004)

Konec leta 2005 je kongres kljub nezadovoljstvu ameriške administracije sprejel zakon, imenovan **Detainee Treatment Act**. Omenjeni zakon je prepovedal uporabo krutih, nehumanih in ponižujočih ravnanj s strani ameriškega osebja, kjerkoli po svetu. Julija leta 2006 je Pentagon kot odgovor na novo zakonodajo ukazal vojski, naj ravna v skladu s predpisanimi standardi. Septembra pa je objavil nova zasliševalska pravila, ki so prepovedovala uporabo »waterboardinga«, uporabo stresnih položajev in daljše odvzemanje spanca ter izpostavljenost mrazu. Vendar pa omenjeni zakon odvzema ujetnikom pravico do sodne presoje svojega ujetništva ter samih razmer v ujetništvu. (Human Rights 2008)

Zaradi vse večjih kritik in nezadovoljstva glede ad hoc komisij, ki odločajo o usodi ujetnikov, s strani človekoljubnih organizacij in odločitvi Vrhovnega sodišča v primeru Hamdam vs.

Rumsfeld, je kongres leta 2006 sprejel **t. i. Military Commission Act**. Nove komisije so se v več pogledih izboljšale. Kongres je določil, da ima obtoženi enak dostop do dokazov, ki ga bremenijo, in da se lahko glede svoje obsodbe pritoži na civilnem pritožbenem sodišču. Vendar pa kljub temu nova pravila zajemajo nekatere zaskrbljujoče provizije: izjave, pridobljene s pomočjo krutega, nečloveškega in ponižujočega ravnanja so denimo sprejemljive, če sodnik oceni, da so takšne izjave zanesljive. (Human Rights Watch 2007)

Že od vsega začetka, od samega odprtja Guantánama, kongres in sodišča zavračajo politiko ameriške administracije, natančneje njeno zanašanje na mučenje kot učinkovito zasliševalsko tehniko. Februarja leta 2008 je kongres sprejel zakonodajo, ki zapoveduje, da naj se CIA drži istih zasliševalskih pravil, kot jih je Pentagon zapovedal vojski septembra leta 2006. Vendar pa je na omenjeni zakon predsednik Bush podal veto, tako da zakon ni prišel v veljavo. Omenjeni zakon bi omejil zasliševalske tehnike, ki bi jih lahko uporabljala CIA, na 19 manj agresivnih tehnik, ki so zapisane v ameriškem vojaškem priročniku za zasliševanje. S tem bi zakon prepovedal uporabo »waterboardinga«, uporabo ekstremnih temperatur, prisilne stoječe drže ter druge hujše zasliševalske tehnike. Vendar je predsednik Bush na to odgovoril, da bi z zakonom državi odvzeli najpomembnejše orodje v boju proti terorizmu. Direktor CIE Michael V. Hayden, pa je opozoril, da imata ameriška vojska in CIA drugačne misije, drugačne zmožnosti in zato tudi drugačne postopke delovanja. (Eggen 2008)

Lansko leto, leta 2009, je ameriški kongres v sklopu zapiranja Guantánama sprejel zakon, ki bi ujetnikom v Guantánamu dovoljeval pot v Ameriko, vendar le zaradi sodnega postopka. Zakon ne dovoljuje obtoženim terorističnih dejanj, da kazen odslužijo na ameriških tleh, v ameriških zaporih. Zakon tudi ne dovoljuje tistim, ki so oproščeni vseh obtožb, da ostanejo v Ameriki in si tam ustvarijo varno življenje. Zakon ne poda nobenega odgovora na vprašanje, kaj se bo zgodilo z vsemi ujetniki, ki so že šli skozi sodne procese, se pravi obtoženim in oproščenim. (BBC 2009)

8 MUČENJE IN SORODNA RAVNANJA V GUANTÁNAMU

V poglavju, ki sledi, bom predstavila delo MORKa v Guantánamu in njegovih opozoril glede nehumanega ravnanja z ujetniki. Temu bo sledil podrobnejši vpogled v režim general majorja Geoffreya Millerja ter odziv Pentagona na dogajanje v Guantánamu.

8.1 OBISKI MEDNARODNEGA ODBORA RDEČEGA KRIŽA¹²

20. januarja 2002 je Mednarodni odbor rdečega križa prvič obiskal Guantánamo Bay. Delegacija treh članov MORKa je takoj opozorila na prenekatere težave, ki zadevajo bivanje ujetnikov in ravnanje z njimi. Najprej so izpostavili dejstvo, da ujetniki ne vedo, kje so, in da v mnogih arabskih državah rdeč ali oranžen kombinezon pomeni, da bo tisti, ki ga nosi, usmrčen. Ujetniki so zaradi teh dejstev zelo prestrašeni in mislijo, da jih bodo usmrtili. Ujetniki zaradi pravila, da morajo biti njihove roke vedno na vidnem mestu, težko zaspijo. Delegacija MORKa je tudi opozorila, da bi bilo morda bolje, če ponoči zmanjšajo intenzivnost luči in da ujetnikom dovolijo medsebojne pogovore. Njihov prvi obisk se je končal naslednjega dne, 21. januarja 2002, s sestankom z vodilnimi v Guantánamu. Delegacija MORKa je vodilne prosila, če lahko ujetnikom omogočijo, da gredo na stranišče sami in nevklenjeni. Ujetniki so se namreč pritožili nad pomankanjem »zasebnosti« med opravljanjem potrebe. Na stranišče jih pospremito pazniki, nato jim levo roko osvobodijo, za desno pa jih drži paznik. Vodilni v Guantánamu so se strinjali, da lahko ujetnika popolnoma osvobodijo lisic, vendar pa morajo biti vrata stranišča odprta in opazovati ga mora vsaj en paznik. To pa pri ujetnikih povzroča ogromno stresa in poniževanja, predvsem za moške iz muslimanske kulture. Vodilni so tudi privolili, da bodo ujetnikom dovolili medsebojni pogovor, vendar na normalni jakosti, glasno govorjenje in vpitje je prepovedano. Strinjali so se tudi, da bodo ujetnikom povedali, da oranžni kombinezon pomeni le to, da so zaporniki in ne da bodo usmrčeni. Zavrnili pa so prošnjo MORKa, da omogočijo ujetnikom rekreacijo, češ da to ni izvedljivo zaradi gradbenih del. Zavrnjen je bil tudi predlog, da bi bili ujetniki nameščeni v kletke glede na njihovo nacionalnost in da se jim povečajo dnevni obroki. Vodilni prav tako niso privolili v to, da bi ujetnikom razkrili, kje so. Njihov odgovor je bil, da bodo ta predlog obravnavali po prvih zaslišanjih. (Rose 2004)

9. septembra istega leta je Guantánamo Bay obiskal Daniel Cavoli, predstavnik MORKa. Opozoril je na slabo duševno zdravje ujetnikov. General-brigadirju Ricku Baccusu je povedal, da kar 35 ujetnikov prejema psihiatrično pomoč. Baccusa je prosil, če lahko zmanjša faktor stresa s tem, da skupaj namesti ujetnike, ki govorijo isti jezik. Baccus je tako kot njegovi predhodniki to prošnjo zavrnil. Za primer: britanski ujetnik Asif Iqbal je preživel pet mesecev v oddelku, kjer so bili v sosednjih celicah sami Kitajci, nobeden od njih pa ni znal besede angleško.

¹² V nadaljevanju MORK

Leto po Cavolijevem obisku je MORK naredil korak naprej in o razmerah v Guantánamu obvestil medije. Njihov predstavnik je povedal, da je MORK zaskrbljen nad poslabšanjem duševnega zdravja ujetnikov. Razlog za to vidijo v dejstvu, da ujetniki ne vedo, kje so in kaj se bo z njimi zgodilo, ter dejstvu, da nimajo nobene pravne možnosti, da svoj primer predstavijo pred sodiščem. (Rose 2004)

Jeseni leta 2003 je po več rednih obiskih Guantánama MORK postajal bolj in bolj zaskrbljen glede razmer v Guantánamu. Predvsem so bile zaskrbljujoče metode zasliševanja, ki so postajale vse bolj intenzivne. 9. oktobra 2003 je na sestanku s takratnim poveljnikom taborišča Geoffreyem D. Millerjem,¹³ delegacija MORKa ostro obsodila razmere v Guantánamu. Prva zadeva, ki je delegacijo zmotila, je dejstvo, da ne smejo obiskati vseh ujetnikov. Miller je na to odgovoril, da so omejitve pri obiskih postavljene zaradi vojaške nujnosti. Dalje je delegacija obsodila nemilostna zasliševanja, ki imajo lahko resne posledice na duševno zdravje ujetnikov. Miller jih je tu opozoril, da delo MORKa zadeva razmere ujetništva in ne zasliševalske metode ter da z vsemi ujetniki ravnajo humano. Delegacija MORKa je ob koncu sestanka opozorila tudi na kršenje etičnega kodeksa zdravstvenega osebja, saj kartoteke svojih pacientov posojajo zasliševalcem. Gre za zlorabo zaupanja med zdravnikom in pacientom. Miller je te obtožbe zanikal. Nasprotno pa je storil njegov predhodnik Baccus v enem izmed intervjujev za Washington Post, ki je priznal, da se je to dogajalo, vendar brez njegovega dovoljenja. (Rose 2004)

Na sporno sodelovanje zdravstvenega osebja pri zasliševanjih opozarja tudi Jane Mayer v svojem članku v New Yorkerju. V enem izmed primerov so zdravniki sodelovali pri pretepanju Saeeda Abdullaha Sarima. Ko je Sarim dobil že več udarcev v obraz, je zdravnik usmerjal vojake z besedami »udarite ga okoli očesa, ne v oko.«. Mayer opozarja tudi na primer zaslišanja Abdula Aziza al Swidija. Slednji je bil zaslišan s strani psihiatra. Psihiater je pokazal na telefon na mizi in ga vprašal, kaj je to. Ko je Swidi odgovoril, da je na mizi telefon, mu je psihiater odgovoril, da je odgovor napačen. Za vsak njegov odgovor mu je psihiater zatrjeval, da je napačen. S tem je psihiater hotel doseči zmotno mnenje Swidija, da je znorel.

¹³ O njem bo tekla beseda kasneje.

Po 11. septembru je bilo veliko psihologov, usposobljenih po Pentagonovem programu SERE¹⁴ poklicanih v Guantánamo za svetovalce pri zaslišanjih. S pomočjo zdravnikov in psihologov je Guantánamo postal laboratorij za uporabo tehnik psihološke manipulacije. S pomočjo psihologov zasliševalci lažje »zlomijo« ujetnika in ga pripravijo do lažnih priznanj, s pomočjo zdravnikov pa ohranijo ujetnika pri življenju tudi pri zelo intenzivnih zaslišanjih. Zdravniki povedo, kam je potrebno ujetnika udariti, da udarec ni usoden ipd. (Mayer 2005)

To dejstvo potrjuje tudi zgodba Murata Kurnaza. Kot že napisano, so med enim izmed njegovih zaslišanj sodelovali tudi zdravniki. Njihova naloga je bila preverjanje njegovih življenskih znakov, glede na njegovo zdravstveno stanje so nato svetovali zasliševalcem, koliko časa bo njegovo telo še zdržalo, v njegovem primeru visenje v zraku.

8.2 REŽIM GENERAL MAJORJA GEOFRREYA MILLERJA

Geoffrey Miller je poveljstvo v Guantánamu prevzel novembra leta 2002. Nasledil je general-brigadirja Ricka Baccusa, za katerega je Pentagon menil, da je preblag in da z uporniki v Guantánamu ravna prenežno. To se je s prihodom Millerja zagotovo spremenilo. Čeprav Miller ni imel nikakršnih izkušenj z zbiranjem informacij, se je Pentagonu zdel idealen kandidat, saj je bil poznan kot zelo strog poveljnik. Pred Guantánamom je imel Miller 27 let izkušenj v artileriji.

Miller je bil mnenja, da je za malo pridobljenih informacij krivo to, da pazniki (Joint Detention Group) in zasliševalci (Joint Intelligence Group) ne delujejo koordinirano. Odločil se je, da bo delo paznikov in zasliševalcev združil. Pazniki so odgovorni, da »pripravijo teren« za zasliševalce, odgovorni so za mentalno stanje ujetnikov. To dosežejo z razmerami ujetništva, hrano, zdravstveno oskrbo in priboljški. Miller je tako vzpostavil sistem nagrad in kaznovanja. Če ujetnik na zaslišanju sodeluje z zasliševalci, je kasneje deležen nagrade, v nasprotnem primeru je kaznovan. Kaznovan je tudi tisti ujetnik, ki zasliševalcem ne more podati nobenega podatka, preprosto zato, ker ga ne pozna. Takšen sistem nagrad in kaznovanja je nato vodil v številna lažna pričanja. (Worthington 2007)

¹⁴ SERE je kratica za »Survival, Evasion, Resistance, and Escape«. SERE program je bil oblikovan po koncu Korejske vojne, njegov namen pa je bil izuriti vojake, kako se zoperstaviti ekstremnim oblikam zaslišanj, če bi jih zajele sovražne sile.

Millerjev sistem nagrad in kaznovanja je tudi povečal vpliv zasliševalcev v Guanánamu. Zasliševalci so določali, kdaj lahko ujetnik dobi obrok hrane, kdaj se lahko opere njegovo perilo, kdo ga gleda, ko se tušira ipd. Pazniki delajo to, kar jim zapovejo zasliševalci. Če ujetnik ne sodeluje na zaslišanju, se z njim ravna kot z najhujšim zapornikom, kar lahko vodi tudi do samice. (Rose 2004)

Tako kot Murat Kurnaz tudi drugi izpuščeni ujetniki pričajo o **povečani intenzivnosti zasliševanj** po prihodu Millerja v Guantánamo. V času Baccusa so bila zasliševanja zelo redka in bolj humana. Trije izpuščeni Angleži, Shafiq Rasul, Asif Iqbal in Rihel Ahmed tako pričajo, da so bili od januarja leta 2003 do njihove izpustitve marca leta 2004 podvrženi čez dvesto zasliševanjem. Številni izpuščeni ujetniki pričajo tudi o tem, da so bili pred zaslišanji zaprti v samice, kjer so lahko prebili dneve, tedne in celo mesece. Klimatske naprave v samicah so bile vklopljene na hlajenje. Sama zaslišanja so trajala tudi po dvajset ur, vsak dan. Nekateri pričajo o tem, da so bili prisiljeni stati pred klimatskimi napravami po več ur. Ujetniki so bili izpostavljeni tudi glasni glasbi, trajnemu hrupu ter močno utripajoči svetlobi hkrati. Isa al-Murbati je bil dvanajst ur izpostavljen zelo glasni glasbi, ki je igrala iz šestih zvočnikov, nameščenih tik ob njegovi glavi, in močni utripajoči svetlobi, zaradi katere je moral ves čas mižati. Tehniko glasne glasbe in močne svetlobe je velikokrat spremljalo poniževanje ujetnika. Tarek Dorgoul priča o tem, da je bil pospremljen na zasliševanje, kjer so ga nato osem ur pustili samega, vklenjenega na stolu. Slej ko prej je moral urinirati in ko je to storil, je prišla paznica in ga ozmerjala z ogabnežem. Nato so ga odpeljali nazaj v celico in po treh urah postopek ponovili. Dorgoul pravi, da je lahko slišal, kako se za zatemnjenimi steklom pazniki pogovarjajo, šalijo, trkajo na okno, jejo in pijejo. Pravi, da »ni šlo za pridobivanje informacij. Želeli so te samo psihično zlomiti.« (Worthington 2007)

Poleg osamitve in poniževanja, je bila pogosto uporabljena tudi tehnika »**pomanjkanja spanja**.« Murat Kurnaz jo je imenoval »spanček zaspanček.« To pomeni, da so ujetnika ali zbujali vedno, ko je zaspal, ali pa so, kar je bilo bolj pogosto, ujetnika vsako uro ali dve selili iz celice v celico. Omenjeno tehniko so izvajali tedne in mesece, neprekinjeno, vmes pa so sledila zasliševanja. Ujetniki, ki so bili izpostavljeni tej tehniki, so trpeli za posledicami depresije in stresa, vidno so izgubili težo ter v večini stik z realnostjo. (Worthington 2007)

Stalna sopotnika zasliševanj sta bila tudi **izkoriščanje fobij ujetnikov**, predvsem uporaba psov, ki v muslimanskem svetu veljajo za nečisto žival ter **spolno nadlegovanje**. Jemenec Yasin Ismail priča, da je, ko med zasliševanjem ni več želel odgovarjati na vprašanja, v

prostor za zasliševanje vstopila vojakinja z zelo oprijeto majčko. Vprašala ga je, zakaj ni še poročen. Da je mlad moški, ki ima verjetno potrebe, in ga vprašala, česa si želi. Juma al-Dossari pa je bil verjetno podvržen najhujšemu spolnemu nadlegovanju v Guantánamu. Prisiljen je bil gledati spolni odnos med dvema zasliševalcema. Za sodelovanje na zaslišanju mu je bil spolni odnos ponujen kot nagrada. Izpostavljen je bil tudi izredno spornemu antimuslimanskemu poniževanju, ko so ga med zaslišanjem ovili v zastavo Izraela in ZDA. (Worthington 2007)

Zadnja točka Millerjevega programa popolne kontrole nad ujetniki je bila predstavitev štirih stopenj ravnanja z ujetniki. Vse je bilo odvisno od sodelovanja ujetnika z zasliševalci. Najbolj kooperativni ujetniki so obravnavani po prvi stopnji, kjer lahko obdržijo vse osebne predmete in prejmejo tudi steklenico vode na teden. To se postopoma zmanjšuje do četrte stopnje, ki zajema daljšo osamitev, kjer je domnevno najbolj nesodelujoč ujetnik popolnoma nag ali pa mu je dovoljen samo par hlač. Saad al-Azmi je bil v samici popolnoma nag zaprt dva meseca. (Worthington 2007)

Ker so bile Millerjeve inovacije v Guantánamu pri Pentagonu tako dobro sprejete, se je slednji odločil, da ga avgusta leta 2003 napoti v glavni ameriški zapor v Iraku – v Abu Graib. Njegova naloga v Abu Graibu je bila, da oceni, kaj je za boljše pridobivanje informacij možno izboljšati. Kmalu po svojem prihodu je Miller zaukazal, naj vojaška policija in vojaška obveščevalna služba delujeta skupaj. Vojaška policija naj pripravi ugodne razmere za zasliševalce. Leto kasneje, začetek leta 2004 pa so v javnost prišle šokantne slike mučenja in ponižujočega ravnanja v Abu Graibu. (Worthington 2007, 202)

8.3 MUČENJE V GUANTÁNAMU IN PENTAGON

Kmalu po odprtju Campa Delte in prihodu general majorja Geoffreya Millerja so v Pentagonu ter Uradu generalnega državnega tožilca pričeli debato o tem, kako naj ravnajo z ujetniki v Guantánamu. Največ pozornosti so namenili sami definiciji mučenja. Delovna skupina odvetnikov in vojaškega osebja, na čelu katere je bil **Jay S. Bybee**,¹⁵ je napisala ključni dokument, imenovan »**Torture Memo**«, z dne **1. avgusta 2002**. V javnost je pricurljal dve leti kasneje. Omenjeni memo je podal zelo ozko mnenje o tem, kaj naj bi mučenje pomenilo. Če je zadana bolečina fizične narave »se mora le-ta izenačiti s stopnjo smrti, okvare organov

¹⁵ Takrat strokovni sodelavec državnega tožilca, danes je zvezni tožilec.

ali trajno okvaro znatne telesne funkcije,« če je zadana bolečina psihične narave, pa »mora leta rezultirati v veliko dolgotrajno psihološko škodo, ki traja tudi mesece in leta.« Sodeč po omenjenem memu tako kot ameriški notranji zakon o prepovedi mučenja iz leta 1994 kot Konvencija proti mučenju Združenih narodov, katere podpisnica so tudi Združene države Amerike, »prepovedujeta le najbolj ekstremne oblike fizične in psihične škode.« Kakršnakoli manjša škoda bi bila le »kruto, nehumano in poniževalno ravnanje.« (Rose 2004, 90-91) Predsedniku države daje kot vrhovnemu poveljniku oboroženih sil tudi pravico za avtorizacijo mučenja, če se mu slednje zdi potrebno. (Worthington 2007, 199)

Kmalu za zgoraj omenjenim dokumentom je sledilo nezadovoljstvo s pridobljenimi informacijami v Guantánamu, saj so bile le-te skoraj nične. Za to pa vodilni v Guantánamu niso krivili dejstva, da imajo zaprte nedolžne ljudi, temveč so bili mnenja, da so obveščevalne službe pri svojem delu preveč omejene s strogimi pravili. Zaradi omenjenega nezadovoljstva je delovna skupina, na čelu katere je bil **podpolkovnik Jerald Phifer, 11. oktobra 2002** sestavila dokument imenovan »**Phifer memo**«, ki je bil naslovljen na Donalda Rumsfelda.

Po Phiferju je glavni problem ta, da trenutne smernice za zasliševanje v Guantánamu omejujejo možnost pridobivanja zadostnih informacij. Smernice, ki jih Phifer omenja, se nanašajo na standardni pravilnik ameriške vojaške obveščevalne službe, dokument, ki se imenuje Field Manual 34-52. Omenjeni dokument namreč že v svojem začetku vsebuje jasno prepoved uporabe prisilnih metod med zasliševanjem. Dokument poudarja, da uporaba sile lahko vodi do lažnih pričanj, kar otežuje delo obveščevalne službe. Določene psihološke tehnike pa so sicer dovoljene, in sicer tehnika »mi vemo vse«, tehnika »dober policaj, slab policaj«, dovoljene so tudi nekatere zastraševalne metode. (Rose 2004, 95)

V Guantánamu po besedah Phiferja tudi dovoljene metode oziroma tehnike zasliševanja niso dovolj učinkovite. V dokumentu, naslovljenem na Rumsfelda, je zaprosil za avtorizacijo metod, ki spadajo v drugo kategorijo metod zasliševanj. Med njimi so: podaljšana osamitev, tudi do trideset dni; uporaba stresnih položajev, pri čemer mora ujetnik priklenjen stati ali sedeti po več ur; odvzem oblačil, prisilno britje brade ipd. Zaprosil je tudi za dovoljenje za uporabo fobij (strah pred psi) pri ujetnikih, ki lahko povečajo stres. Vendar pa tudi metode iz druge kategorije v Guantánamu niso vedno učinkovite, zato je Phifer zaprosil še za uporabo metod iz tretje kategorije. Slednje bi bile uporabljene le na majhnem odstotku nesodelujočih ujetnikov. V tretjo kategorijo spadajo: grožnje s smrtjo ujetniku in njegovi družini; izpostavljanje tako vodi kot mrazu skupaj ter najbolj grozljiva med vsemi metodami t. i.

water-boarding, v slovenščini podmornica. Pri tej metodi gre za simulacijo utopitve. Ujetniku pokrijejo obraz z brisačo in mu nato zlivajo vodo na obraz, kar pri ujetniku povzroči občutek utopitve. (Rose 2004, 97)

Donald Rumsfeld je 27. novembra 2002 odgovoril na Phiferjev memo. Pripravljen je bil avtorizirati vse metode zasliševanja iz druge kategorije, vključno z prisilnim britjem, uporabo psov, zamenjavo toplega obroka z mrzlim vojaškim obrokom, odstranitev osebnih predmetov, vključno s Koranom, ter uporabo stresnih položajev. Na koncu svojega odgovora je še lastnoročno dopisal: »Jaz stojim 8 do 9 ur. Zakaj je to pri ujetnikih omejeno le na štiri ure?« Podmornice oz. »water-boardinga« še ni dovolil. Edina metode iz tretje kategorije, ki jo je dovolil, je uporaba blagega neškodljivega fizičnega kontakta, kot so npr. oprijemanje, drezanje v prsa in potiskanje. Vendar pa Rumsfeld šest tednov kasneje nepričakovano prekliče svoj odgovor. Oblikuje novo delovno skupino, katere naloga je, da ponovno oceni, katere metode so primerne za zasliševanje v Guantánamu. Temu sta sledila **dva daljša memoranduma**. Prvi je bil napisan **6. marca 2003** in je slonel na Bybeejevem dokumentu. Podal je definicijo mučenja in poudaril, da ima predsednik v času vojne proste roke pri odločanju. Dokument predlaga, da je lahko mučenje dovoljeno kot oblika samoobrambe. »Če bi vladni uslužbenec med zaslišanjem poškodoval sovražnega borca na način, ki bi lahko kršil kazensko prepoved, bi to delal zato, da bi preprečil nadaljne napade na Združene države Amerike s strani Al Kaide.« Zasliševalec, ki bi bil obtožen mučenja, bi se lahko skliceval na upoštevanje navodil nadrejenih. Svoja dejanja bi lahko opravičeval s strahom posledic, če ne bi poslušal svojih nadrejenih. Omenjeni dokument tudi poudarja, da ujetniki v Guantánamu ne spadajo pod jurisdikcijo ameriških zveznih sodišč, zato se ne morejo sklicevati na ustavno prepoved krute in nenavadne kazni. (Rose 2004, 98)

Drugi daljši memorandum o zasliševalskih metodah v Guantánamu je bil napisan šest tednov kasneje. Ta je opozarjal na nezaželjene posledice uporabe strožjih metod pri zasliševanju ujetnikov v Guantánamu za kulturo in samopodobo v ameriški vojski. Strožje metode lahko privedejo tudi do lažnih pričanj, kar lahko oteži kazenski postopek zoper ujetnika. Strožje kot so metode zasliševanja, pravi dokument, večja je možnost mednarodnega in notranjega upora. (Rose 2004, 99)

16. aprila 2003 je **Rumsfeld** podal svojo zadnjo besedo o zasliševalskih tehnikah v Guantánamu oziroma izdal **seznam dovoljenih zasliševalskih tehnik**. Na seznamu so bile vse psihološke metode, vključno z spremembo okolja – postavitve ujetnika v prostor za

zasliševanje, ki je manj udoben in nepoznan; manipulacija s hrano – onemogočanje pravih obrokov ujetniku. Vsi osebni predmeti, vključno s Koranom, so lahko zaplenjeni. Stresni položaji niso omenjeni, vendar je bilo dovoljeno prilagajanje spanca. To je pomenilo, da so čas spanja ujetnika spremenili, namesto ponoči so mu dovolili spati podnevi, ko je bilo v celicah peklensko vroče. Med dovoljene psihološke metode je bila tudi manipulacija z okoljem, kar je pomenilo, da povečali ali zmanjšali temperaturo v celicah, da so povečali smrad v celicah. Zadnja in mogoče najpomembnejša dovoljena metoda je osamitev. Rumsfeld ni določil nikakršne časovne omejitve za osamitev, je le komentiral, da za zasliševalske metode osamitev ni bila uporabljena dlje kot trideset dni. Rumsfeld je tudi priznal, da njegove določbe kršijo vsaj štiri Ženevske določbe. Ker pa Ženevske konvencije ne veljajo za zasliševanje nezkonitega borca, to za ameriško administracijo ne postavlja nobenih ovir. (Rose 2004, 99-100)

9 SKLEP

Dogajanje v Guantánamo Bayu bo nedvomno pustilo črn madež na ameriški administraciji še dolgo po njegovem zaprtju. Nobenega dvoma ni, da je Amerika ubrala napačno pot v vojni proti terorizmu, s tem ko se je odločila, da za nedoločen čas zapre domnevne teroriste in jih postavi zunaj dosega kakršnegakoli ameriškega zakona in celo mednarodno humanitarnega prava ter z njimi ravna nehumano. Da najprej odgovorim na drugo raziskovalno vprašanje moje diplomatske naloge. Zgodba Murata Kurnaza, turškega državljana, rojenega v Nemčiji, ki je bil aretiran v Pakistanu pri rosnih devetnajstih letih in nato skoraj pet let zaprt v Guantánamu, priča o hudih kršitvah prava človekovih pravic ter mednarodnega humanitarnega prava. Na podlagi njegovega pričevanja je vidno, da je v t. i. vojaškem zaporu v Guantánamu prišlo do nespoštovanja prepovedi mučenja, ki je absolutna pravica, kršenja te pravice pa ne opravičuje niti t. i. vojna proti terorizmu. Prepoved mučenja v večini mednarodno pravnih dokumentih zajema dejstvo, da *«nihče ne sme biti podvržen mučenju ali okrutnemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju,»* kar pa je po Kurnazovem mnenju on zagotovo bil. Na tem mestu bi ponovno opozorila, da je Kurnazova zgodba subjektivna plat dogajanja v Guantánamu na Kubi in da lahko na hudo kršitev prava človekovih pravic ter mednarodnega humanitarnega prava v Guantánamu opozorim ter potrdim le skozi njegov primer. Ali je v Guantánamu prišlo in še vedno prihaja do hudih kršitev mednarodnega humanitarnega prava, pa je vprašanje, ki ga bi bilo potrebno nasloviti na ameriško vrhovno sodišče ter druga pristojna mednarodna sodišča, ki imajo dostop do objektivnejših dokazov. Dejstvo pa je, da Kurnazovo zgodbo potrjujejo še številna druga pričanja že izpuščenih ujetnikov, ki postavljajo na laž bivšega predsednika Georgea W. Busha in obrambnega ministra Donalda Rumsfelda, ki sta od vsega začetka zatrjevala, da z ujetniki v Guantánamu ravna humano in v skladu z določili Ženevskih konvencij. Zelo trden dokaz temu, kako sta omenjena zavajala javnost in celoten svet, so memorandumi vladnih odvetnikov in vojaškega osebja, ki so pricurjali v javnost nekaj let po odprtju Guantánama. Baybeejev memo, ki so ga nekateri poimenovali kar »memo mučenja,« postavlja svojo definicijo mučenja ter nove meje o tem, kaj mučenje sploh je in kaj ni. In kar je še najbolj grozljivo z vidika spoštovanja človekovih pravic in humanitarnega prava, omenjeni memo daje predsedniku države pravico, da lahko avtorizira mučenje, saj v času vojne ne deluje kot civilni politik temveč kot vojaška oseba. To pa je v nasprotju z mednarodnim pravom, ki pravi da je prepoved mučenja absolutna pravica, pri kateri ni mogoča derogacija. Mučenje ni opravičljivo ne v času vojne ne v izrednih razmerah. Poleg Baybeejevega memoranduma pa je dovolj trden dokaz o tem, kako je Rumsfeld zavajal javnost, tudi Phiferjev memo. Slednji

zaproša obrambnega ministra za avtorizacijo bolj grobih tehnik zasliševanja kot so npr. podaljšana osamitev, tudi do trideset dni; uporaba stresnih položajev, pri čemer mora ujetnik priklenjen stati ali sedeti po več ur; odvzem oblačil in prisilno britje brade. Rumsfeld je v svojem odgovoru odobril večino zaprošenih tehnik, razen t. i. water-boardinga, medtem pa novinarjem zatrjeval, da z ujetniki ravnajo humano.

Kot odgovor na prvo raziskovalno vprašanje bi na tem mestu opozorila na pomen mednarodno humanitarnega prava v prihodnosti. Guantánamo Bay je pokazal na določene pomankljivosti predvsem Ženevskih konvencij iz leta 1949, ki so bile napisane v duhu druge svetovne vojne. Vojne, ki je popolnoma drugačna od današnje t. i. vojne proti terorizmu. V vojni proti terorizmu obstajajo nove oblike bojevanja, nove kategorije udeležencev v vojaških spopadih, nova so sredstva v boju proti terorizmu. Postavlja se vprašanje, ali bi bilo potrebno spremeniti, obnoviti in razviti mednarodno humanitarno pravo. Kot navaja Jambreč v svojem članku, Komisija za človekove pravice združenih narodov obravnava to vprašanje že vsaj od marca leta 2002 dalje, prav tako MORC, ki je decembra leta 2003 sprejel posebno poročilo o »Mednarodnem humanitarnem pravu pred izzivom sodobnih vojaških spopadov«. Predvsem kar zadeva ujetnike v Guantánamu, bi bilo potrebno osvežiti kategorije oseb, ki so zaščitene z Ženevskimi konvencijami. Ženevske konvencije štijo borce, civiliste in ranjene, kar povsem sovпада z duhom stanja po drugi svetovni vojni. Z vojno proti terorizmu pa je na plano prišla nova kategorija udeležencev v vojaških spopadih. Člani mednarodnih terorističnih organizacij praviloma ne spadajo v nobeno od omenjenih kategorij, zato jih doktrina mednarodnega prava uvršča med ilegalne borce in tako padejo izven obsega zaščite po Ženevskih konvencijah.

Poleg problema morebitne zastarelosti mednarodno humanitarnega prava se glede Guantánama in njegovih ujetnikov v prihodnosti poraja še en pereč problem. In sicer kam z ujetniki po načrtovanem zaprtju Guantánama? Ni namreč dovolj, da so oproščeni vseh obtožb, saj jim je večini prepovedana vrnitev domov. Domače države jih zaradi stigmatizacije, da so teroristi, ne želijo vseti nazaj medse, saj naj bi predstavljali nevarnost državi. Pri nekaterih ujetnikih pa vrnitev domov ni možna zaradi nevarnosti ponovne aretacije in mučenja. V takem primeru, če obstaja nevarnost, da bo država ponovno po nedolžnem zaprla ujetnika, ameriška administracija ne sme vrniti ujetnika domov, temveč mu mora priskrbeti drugo varno zatočišče oz. prebivališče. Iz tega razloga je ameriška vlada že zaprosila druge države za sprejem izpuščenih ujetnikov iz Guantánama. Vendar pa jih večina držav ne želi sprejeti, saj jih je ameriška vlada vrsto let označevala za ilegalne borce, za najhujše vrste teroristov, okrutne morilce ipd. In zaradi te stigmatizacije bodo izpuščeni ujetniki težko dobili nov dom.

To se je skoraj zgodilo tudi Muratu Kurnazu, ki ga je ameriška vlada oprostila vseh obtožb že septembra leta 2002 in ga je bila pripravljena izpustiti, vendar ga nemška vlada ni želela sprejeti. Tako je v Guantánamu ostal še vse do februarja leta 2006, ko je za njegovo izpustitev lobirala Angela Merkel med enim izmed njenih obiskov pri takratnemu ameriškemu predsedniku.

10 LITERATURA

1. *Amnesty Akcija*. 2008. »Guantánamo ni zapor. Zgrajen je za mučenje ljudi«, (4. december).
2. Bavcon, Ljubo. 1997. *Mednarodno kazensko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
3. *BBC*. 2009. Congress passes Guantánamo bill, 21. oktober. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8317520.stm> (24. junij 2010).
4. Benedek, Wolfgang in Minna Nikolova, ur. 2003. *Understanding Human Rights: manual on human rights education*. Graz : Federal Ministry for Foreign Affairs of Austria : European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy.
5. Eggen, Dan. 2008. Bush Announces Veto of Waterboarding Ban. *The Washington Post*, 8. marec. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/03/08/AR2008030800304.html> (24. junij 2010).
6. Ehlers, Dirk. 2007. *European fundamental rights and freedoms*. Berlin: W. de Gruyter, cop.
7. History Commons. 2010. *Secret CIA Flights to Guantanamo Cross Airspace of European Countries*. Dostopno prek: http://www.historycommons.org/context.jsp?item=torture,_rendition,_and_other_abuses_against_captives_in_iraq,_afghanistan,_and_elsewhere_847#torture,_rendition,_and_other_abuses_against_captives_in_iraq,_afghanistan,_and_elsewhere_847 (14. september 2010).
8. Human Rights Watch. 2002. *World Report: United States*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/wr2k2/us.html#Prison Conditions> (23. junij 2010).
9. --- 2004. *World Report: Above the law: Executive power after September 11 in the United States*. Dostopno prek: http://www.hrw.org/wr2k4/8.htm#_Toc58744957 (23. junij 2010).
10. --- 2007. *World Report: United States*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/englishwr2k7/docs/2007/01/11/usdom14834.htm> (23. junij 2010).
11. --- 2008. *World Report: United States*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/englishwr2k8/docs/2008/01/31/usdom17770.htm> (23. junij 2010).
12. Jambrek, Peter. 2004. Tudi (domnevni) teroristi imajo svoje pravice. *Delo*, 10. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/20040110/Sobotna+priloga/0> (14. september 2010).

13. *Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju – Convention against torture and other cruel, inhuman, degrading treatment or punishment.* 1984. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/I.CAT_-_Konvencija_proti_mučenju_in_drugim_krutim_.....pdf (24. junij 2010).
14. Korošec, Damjan in Ljubo Bavcon. 2003. *Mednarodno kazensko pravo: posebni del: dejavnosti Sveta Evrope: dejavnosti Evropske Unije.* Ljubljana: Pravna fakulteta.
15. Kurnaz, Murat. 2008. *Pet let mojega življenja.* Ljubljana: ZAMIK.
16. Rashit, Yasemin in Alex Kiehl. 2006. *Extraordinary Rendition: Documentary about War on Terror and Guantanamo Bay / Binyam Mohamed.* YouTube, 19. oktober. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=TEbquHRbySU> (23. junij 2010).
17. Rose, David. 2004. *Guantánamo: America's war on human rights.* London: Faber and Faber.
18. Stafford Smith, Clive. 2007. *Guantánamo Bay statistics.* Dostopno prek: <http://www.reprive.org.uk/guantanamostats> (24. junij 2010).
19. Steyn, Johan. 2003. »*Guantánamo bay: The legal black hole*«. Dostopno prek: <http://www.statewatch.org/news/2003/nov/guantanamo.pdf> (24. junij 2010).
20. Wikipedia. 2010. *Guantánamo Bay detention camp.* Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Guantanamo_Bay_detention_camp (14. september 2010)
21. Worthington, Andy. 2007. *The Guantánamo files: The stories of 759 Detainees In America's Illegal Prison.* London: Pluto Press.
22. Zagorac, Dean. 2004a. Problem Guantánama: varstvo ustavnih pravic za bodečo žico (I.del). *Revus* 2 (2): 147–163.
23. --- 2004b. Problem Guantánama: varstvo ustavnih pravic za bodečo žico (II.del). *Revus* 2 (3): 85-92.